

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Bc. Magdaléna Mastná

**Příspěvek ke studiu koloniálních aktivit Cecila Rhodese
v Jižní Africe v letech 1880–1896**

**A Contribution to the Study of the Colonial Activities of Cecil Rhodes
in South Africa in the Years 1880–1896**

Poděkování:

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce prof. PhDr. Martinu Kovářovi, Ph.D. za cenné rady, odbornou pomoc a čas, který mi při vedení a zpracování této práce věnoval.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 28. května 2018

Magdaléna Mastná

Klíčová slova:

Cecil Rhodes, Jižní Afrika, kolonie, Britské impérium, Kapsko, Rhodesie, Bečuánsko

Key Words:

Cecil Rhodes, South Africa, Colony, British Empire, Cape Province, Rhodesia, Bechuanaland

Abstrakt:

Tématem bakalářské práce je přínos Cecila Rhodese v rámci koloniální politiky v Jižní Africe. Časově se práce soustředí na rozmezí let 1880–1896. Jedná se o období, kdy měl Rhodes v rukou politickou moc a mohl tak uskutečňovat své koloniální cíle. V úvodní části práce je nejprve rozebrána situace v Jižní Africe před působením Cecila Rhodese a poté okolnosti jeho příjezdu do Jižní Afriky a jeho vstup do kapského parlamentu. Stěžejní částí je rozbor jednotlivých imperiálních aktivit, které Rhodes na území Afriky podnikal. Především se jedná o výboje do oblastí Bečuánska a Rhodesie, které se díky němu staly dalšími územími pod Britskou nadvládou. Součástí práce je i rozbor nezrealizovaného cíle vytvořit pás britských držav v Africe od mysu Dobré naděje po Káhiru. Popsány jsou i myšlenky, které ho k tomu vedly, mezi které patří především idea anglosaské rasové nadřazenosti. V závěru jsou shrnuty události vedoucí k Rhodesově rezignaci na post ministerského předsedy Kapské kolonie a výsledky jeho činnosti v Jižní Africe.

Abstract:

The topic of this bachelor thesis is the contribution of Cecile Rhodes within colonial politics in South Africa. Timewise the thesis focuses on the years 1880-1896. It is a period of time when Rhodes held political power so he could achieve his colonial goals. The first part of the thesis covers the situation in South Africa before Cecile Rhodes' arrival, then the circumstances of his arrival to South Africa and his entering into the Cape Parliament. The main focus is on an analysis of the various imperial activities that Rhodes has undertaken in Africa. Primarily the focus is on the conquest of Bechuanaland and Rhodesia regions, which thanks to him have become one of the territories under the British rule. The thesis also contains an analysis of the unrealized goal of creating a band of British territories in Africa from the Cape of Good Hope to Cairo. The ideas that lead Rhodes to his actions, including the idea of the Anglo-Saxon racial superiority are also included in this thesis. At the end there is a summary of events leading to Rhodes' resignation as a Prime Minister of the Cape of Colony and the results of his activities in South Africa.

Obsah

Úvod.....	6
1. Situace v Jižní Africe a její vztah s Británií před příchodem Rhodese.....	12
2. Počátky působení Rhodese v Jižní Africe a jeho cesta do kapského parlamentu.....	19
3. Rhodesova první léta v parlamentu a „cesta na sever“.....	25
4. Britská jihoafrická společnost.....	30
5. Rhodes předsedou vlády a vznik Rhodesie.....	36
6. Jamesonův vpád a jeho důsledky.....	44
7. Konec života a Rhodesův odkaz.....	50
Závěr	55
Seznam použité literatury	58

Úvod

Tématem bakalářské práce je osobnost Cecila Rhodese a jeho působení v Jižní Africe na konci 19. století. Jedná se období, kdy byl v plném proudu „boj o Afriku“ mezi evropskými státy, v kterém byla Británie poměrně úspěšná právě díky Rhodesovi. Do té doby nejevila britská vláda ani veřejnost přílišný zájem o Jižní Afriku, a území tak bylo významné spíše pro obchodníky. Po dlouhou dobu byla tato oblast doménou Búrů, jak byli nazýváni potomci původních nizozemských osadníků, kteří přijeli do Jižní Afriky v polovině 17. století. Změnu přinesl až objev zlata, diamantů a dalších cenných surovin, po kterém začalo do této oblasti proudit velké množství Angličanů a dalších Evropanů, mezi nimi i Cecil Rhodes.

Přesto, že byli na konci 19. století v Jižní Africe anglicky mluvící běloši menšinou, drželi v rukou moc nejen v Kapsku, jakožto britské kolonii, ale podařilo se jim ovládnout také další území obklopující tuto kolonii. Toho však nebylo vždy dosaženo etickými a humánními způsoby, které začaly být reflektovány až především v několika posledních desetiletích jako reakce na dekolonizační procesy. Na tomto krutém a nelidském jednání měl mnohokrát podíl i Cecil Rhodes. Je však potřeba se na tyto události dívat v kontextu doby, která je za takové nepovažovala.

Důvodem výběru tohoto tématu je osobní zájem o imperiální dějiny Velké Británie. V nedávné době jsem se také seznámila s problematikou postkoloniálního myšlení, což mi umožnilo se dívat na otázku imperialismu jinou optikou, a to ještě více podnítilo můj zájem o tato témata. Konkrétně osobnost Cecila Rhodese jsem si vybrala kvůli jeho velmi ambiciózním cílům s podivuhodnými výsledky a kontroverzností prostředků, kterými jich dosahoval.

Cecilu Rhodesovi byla věnována pozornost v rámci publikační činnosti už v období následujícím po jeho smrti. Tehdy byl považován za velkého hrdinu, velikána a za vzor imperialisty. Vzhledem k těmto faktorům a také kvůli nedostatečnému odstupu od událostí jsou jeho činy posuzovány velmi pozitivně, nekriticky a s velkým obdivem. Autoři v té době pochopitelně neznali další vývoj událostí, proto je jejich hodnocení v některých případech zcestné nebo nerelevantní. Na počátku 19. století vznikalo děl týkajících se Cecila Rhodese poměrně velké množství, vedle nich byly také publikovány vzpomínky osob, které byly Rhodesovi blízké. Ty se staly významným zdrojem pro činnost autorů především v pozdějším období, ovšem i na ně je potřeba vzhledem k jejich subjektivitě pohlížet s jistým odstupem. První, kdo vydal kritickou publikaci o Rhodesovi, byl v roce 1933 William Plomer. Kritizoval

v ní jeho přístup k Afričanům, jednostranné úsilí o bohatství a moc a nedospělost jeho charakteru.

Další vlnu zájmu o osobnost Cecila Rhodese a jeho aktivity přinesla dekolonizace, která zvedla obecný zájem o Afriku a její koloniální éru. Od 60. let tak vzniklo několik Rhodesových biografií a dalších článků a studií, které na jednotlivé události a jeho činy pohlížejí kritičtěji a s odstupem. Je v nich na rozdíl od dřívějších publikací poukazováno na negativa Rhodesovy víry v nadřazenost anglo-saské rasy, na jeho praktiky, kterými dosahoval svých cílů, a na důsledky, které to mělo pro domorodé africké obyvatelstvo. Tím však nejsou zpochybňovány jeho úspěchy a významnost některých jeho činů.

Veškerá dosavadní literatura zabývající se Cecilem Rhodese je cizojazyčná, téměř výhradně v angličtině. V českém prostředí nebyla této tématice zatím věnována pozornost a o Rhodesově osobnosti se tak můžeme dočíst pouze okrajově v obecnějších publikacích, jako jsou například *Dějiny Jižní Afriky* od Otakara Hulce nebo *Búrská válka* od Filipa Nerada.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat imperiální aktivity Cecila Rhodese v Jižní Africe v širším kontextu událostí v této oblasti a v Rhodesově životě. Snahou je nejen analyzovat jednotlivé aktivity, ale i jednotlivé myšlenkové pochody, které ho k tomu vedly, poukázat i na negativní stránky věci a důsledky, které tyto činnosti měly na další vývoj v Jižní Africe. Za tímto účelem je práce rozdělena do sedmi chronologicky na sebe navazujících kapitol.

První kapitola je obecným úvodem do situace v Jižní Africe před tím, než na toto území přicestoval Cecil Rhodes. Nejprve se zabývá počátkem evropského osídlení v této oblasti, správou Nizozemské Východoindické společnosti a poté příchodem Britů a ustanovením jejich nadvlády. Je zde analyzováno založení britské kolonie Kapsko a její vývoj. Dále se kapitola zabývá vztahy s domorodými kmeny v 19. století, jejich vývojem, střety s britským a búrským osídlením a přístupem, který k nim evropští usedlíci zaujali.

Druhá kapitola je již věnována osobě Cecila Rhodese. Začíná seznámením s touto osobností, jeho původem a okolnostmi, které vedly k jeho příchodu do Jižní Afriky. Doba Rhodesova příjezdu do Afriky se shoduje s dobou, kdy byly v této oblasti nalezeny diamanty, proto se druhá část práce věnuje i otázce diamantového průmyslu a Rhodesova zapojení do něj. V neposlední řadě je v druhé kapitole analyzována otázka Rhodesových závětí, které byly spíše politického charakteru a za svůj život jich napsal několik. Na závěr je zmíněn Rhodesův vstup do politiky a okolnosti, které k tomu vedly.

Třetí část práce je věnována několik různým událostem, ke kterým došlo v 80. letech 19. století v Jižní Africe. Kapitola začíná analýzou počátků Rhodesova působení v kapském parlamentu. Následně je větší pozornost zaměřena na problematiku monopolizace diamantového průmyslu a na finanční boje, které mu předcházely. Dále je zde analyzován postup v Basutsku a Bečuánsku, na jehož území byl vyhlášen britský protektorát Bečuánsko. Tato kapitola se také zabývá myšlenkou Rhodesova imperiálního snu, k jehož naplnění směřovala většina aktivit, které Rhodes podnikal. Bylo jím propojení Káhiry a Kapského města pomocí železnice a telegrafu.

Čtvrtá kapitola se zabývá Britskou jihoafrickou společností. Nejprve je zde analyzována problematika vztahu k oblasti Matabeleland obývané kmenem Ndebele v čele s Lobengulou, což vedlo k iniciaci založení Britské jihoafrické společnosti. Poté jsou v této části rozebrány okolnosti jejího vzniku, udělení pověření britskou královnou a také pravomoci, které společnost na základě pověření získala.

Pátá kapitola se věnuje působení Britské jihoafrické společnosti. Začíná událostmi, které přiměly Cecila Rhodese k postupu proti kmenu Ndebele, které skončilo obsazením Matabelelandu a vznikem Rhodesie. Jsou zde analyzovány postupy proti tomuto kmeni a důsledky, které to pro něj mělo. Kapitola se také zabývá vztahem, který Rhodes budoval s Afrikánci, na základě čehož byl jmenován předsedou kapské vlády. Následuje rozbor několika Rhodesových zákonodárných iniciativ a odezev, které vyvolaly.

V šesté kapitole analyzují příčiny, průběh a důsledky Jamesonova vpádu do búrské republiky Transvaal, který byl zásadním okamžikem v Rhodesově životě a jeho imperiálním působení. Pozornost je věnována také roli dalších osob v této nešťastné události, a to především roli doktora Jamesona a ministra kolonií Chamberlaina. Na závěr kapitoly je také rozebrán průběh vyšetřování tohoto incidentu a jeho výsledky.

Na důsledky Jamesonova vpádu navazuje poslední, sedmá kapitola této bakalářské práce. Zabývá se životem Cecila Rhodese po skončení vyšetřování, kdy se potýkal nejen se zdravotními komplikacemi, ale i s neblahými aktivitami princezny Kateřiny Radziwillové. V této kapitole je jako jeden z důsledků Jamesonova vpádu zmíněno vypuknutí anglo-búrské války a je zakončena analýzou odkazu, který po sobě Rhodes zanechal.

Hlavními zdroji při vytváření této práce byly především tři biografie Cecila Rhodese od Johna Flinta, Briana Robertse a Roberta Rotberga. Z těchto tří autorů se životem Rhodese nejpodrobněji zabýval Robert Rotberg v monografii *The founder: Cecil Rhodes and the pursuit*

of power. Tato publikace mi pomohla lépe poznat pozadí Rhodesova života, kontext jeho činů, ale i osoby, které se pohybovaly v jeho okolí. Knihy *Cecil Rhodes: flawed colossus* od Briana Robertse a *Cecil Rhodes* od Johna Flinta jsou rozsahem i obsahem velmi podobné, obě mi poskytly obecný obraz událostí v Rhodesově životě, který jsem poté mohla doplnit o informace z dalších publikací, které se zabývají některými problémy podrobněji.

Vedle těchto tří jsem čerpala také z dalších monografií věnující se Cecilu Rhodesovi. Jedná se o *Rhodes: The Race for Africa* od Antonyho Thomase a knihu *Cecil Rhodes and the Cape Africaners*, jejímž autorem je Mordeachi Tamarkin. Tyto publikace jsou novějšího data vydání než ty výše zmíněné, proto jsem se díky nim mohla ujistit, zda se nezměnil pohled na hodnocení některých událostí v Rhodesově životě. Monografie od Tamarkina, jak název napovídá, věnuje pozornost především Rhodesovu vztahu s Afrikánci a analyzuje jeho důsledky, čehož jsem využila při vytváření kapitoly týkající se Rhodesova působení na pozici předsedy kapské vlády.

Při psaní částí týkajících se obecných dějin Jižní Afriky se jako nepřínosnější ukázaly publikace *History of Southern Africa* od J. D. Omer-Coopera a *Diamonds, gold and war: the making of South Africa* od Martina Mereditha. Obě se sice zabývají širším obdobím dějin, než na který je zaměřen obsah této práce, jednotlivým událostem se však věnují dostatečně obsáhle. V úvodní kapitole, která se týká dějin Jižní Afriky před příchodem Cecila Rhodese jsem čerpala také z publikací, které se věnují dějinám Jižní Afriky ještě obecněji a povrchněji, nebo se zabývají dějinami celého afrického kontinentu. Pro potřeby této kapitoly to však bylo dostačující. Jedná se především o *The Cambridge history of Africa: Volume 5* od Johna Flinta a poté dvě novější syntézy se shodným názvem *The history of South Africa* od autorů Rogera Becka a Leonarda Thompsona.

Dále jsem čerpala z literatury, která se věnuje užším tématům, kterých jsem se v této práci dotkla. K porozumění tématu Búrů a búrských válek sloužila publikace od Anthonyho Nuttinga s názvem *Scramble for Africa: the great trek to the Boer War*. Využila jsem ji především pro doplnění informací, kterým ve výše zmíněných publikacích nebyl věnován dostatečný prostor. Během studia dostupné literatury jsem k mému překvapení zjistila, že existuje několik publikací věnujících se kmenu Sotho a jejich nejvýznamnějšímu náčelníkovi Mošešemu. Při studování této problematiky se jako užitečná ukázala kniha *Moshoeshoe, chief of Sotho* od Petera Sanderse. Celistvý pohled na otázku kmene Sotho poskytuje Elizabeth Eldredge v díle *Power in colonial Africa: conflict and discourse in Lesotho, 1870-1660*, i když má tato publikace mnohem větší časový rozptyl.

Naopak tématu Britské jihoafrické společnosti se dle mého zjištění věnuje uceleněji pouze John Galbraith, a to v monografii *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company* a v článku *The British South Africa Company and Jameson Raid* publikovaném v časopise *The Journal of British Studies*. Především zmíněná monografie ale poskytuje dostatečný obraz o této problematice, využila jsem ji proto hlavně při studiu otázky vzniku této společnosti.

Kromě výše uvedeného článku od Johna Galbraitha se okolnostem Jamesonova vpádu věnuje také přehledná publikace od Elizabeth Longford s názvem *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. Dílo také seznamuje čtenáře s pozadím celé události, proto bylo užitečné například pro pochopení role ministra Chamberlaina v rámci Jamesonova vpádu.

Přínosem byla také kniha *On trial for my country*, jejímž autorem je Stanlake Samange, která přináší zajímavý pohled na otázku anexe Matabelelandu z „druhé“, africké strany. Pro zajištění objektivitu jsem ovšem obsah této publikace porovnávala s jinými, výše zmíněnými.

Bohatým zdrojem článků k problematice této bakalářské práce byly časopisy *The Journal of African History* a *Journal of Southern African Studies*. Pomocí nich jsem doplňovala obraz událostí Jamesonova vpádu a informace týkající se Rhodesových střetů s jihoafrickými kmeny.

Vedle odborných monografií a článků jsem při tvoření této bakalářské práce využila několika vydaných pramenů. Mezi nimi jsou dva články z roku 1889, publikované v *Sacramento Daily Union* a *The London Gazette*, které obsahují informace o pověření, které získala Britská jihoafrická společnost. Obraz Rhodesových imperiálních snů pomohly doplnit dvě jeho publikované závěti. Jedná se o *Confession of Faith* a *The Last Will and Testament of Cecil John Rhodes*, které jsou považovány za nejvýznamnější z Rhodesových závětí.

Množství děl, které bylo o Rhodesovi napsané v letech následujících po jeho smrti, jsem při tvoření této práce nevyužila. A to především z výše zmíněných důvodů, kterými jsou jejich neobjektivnost a tendence zobrazovat Rhodese pouze v pozitivním světle, což bylo způsobeno nedostatečným časovým odstupem od událostí. Rhodesovým životem a jeho činy se na počátku 19. století zabývali například Howard Hensman v díle *Cecil Rhodes: a study of a career*, dále Lewis Michell v díle *The life and times of the Right Honourable Cecil John Rhodes* a také Thomas Elkins Fuller v díle *The Right Honourable Cecil John Rhodes*.

Kromě těchto autorů bylo o Cecilu Rhodesovi publikováno několik vzpomínek jeho blízkých. Mezi nimi jsou memoáry dvou z Rhodesových tajemníků, jedná se o *Cecil Rhodes:*

the man and his work od Gordona Le Sueura a *Cecil Rhodes, his private life* od Philipa Jourdana. Publikaci o Rhodesovi ještě během jeho života vydal také jeden ze zakladatelů Britské jihoafrické společnosti, James Rochfort Maguire. Tyto knihy přinášejí zajímavý pohled na Rhodesův život, raději jsem ale vycházela z jejich kritického hodnocení, které se objevovalo ve výše zmíněných biografích.

Hypotézou této práce je, že přesto, že činy Cecila Rhodese ovlivnily dějiny nejen Jižní Afriky, nelze na ně nahlížet pouze v pozitivním světle. K ověření této skutečnosti jsem provedla rešerši výše zmíněné literatury a následně její analýzu, v rámci které jsem pomocí abstrakce také oddělila relevantní informace od těch nepodstatných.

1. Situace v Jižní Africe a její vztah s Británií před příchodem Rhodese

Prvním Evropanem, který doplul k břehům pozdějšího Kapska, byl v roce 1488 portugalský mořeplavec Bartolomeo Diaz. Od té doby zde přistávaly portugalské lodě, žádné osady však zatím Portugalci nezakládali. Vzhledem k nepříznivým přírodním podmínkám začala kolonizace Jižní Afriky pozdě a vyvíjela se jen velmi pomalu. Prvními evropskými osadníky v této oblasti byli až Holanďané, kteří přijeli do Jižní Afriky roku 1652 pod vlajkou nizozemské Východoindické společnosti. Jejich potomci začali být označováni Búrové. Ti zde začali zakládat osady a využívat domorodé obyvatelstvo jako otroky na práci. Později do této oblasti přijížděli i další osadníci z Evropy a na konci 18. století byla tato kolonie tvořena asi 16 000 Evropany.¹

Britové se na Kapském poloostrově vylodili v roce 1795 v důsledku vpádu francouzských vojsk do Holandska. Chtěli tak zabránit zvýšení francouzského vlivu ve strategicky důležité oblasti Jižní Afriky a využili k tomu i souhlasu exilového Oranžského panovnického dvora. Nizozemská východoindická společnost, která území spravovala do té doby, ekonomicky zkrachovala a přestala fakticky existovat.² Spolu s příchodem Angličanů došlo k další územní expanzi bílého obyvatelstva. Během té však docházelo k bojům s původním africkým obyvatelstvem, které byly v některých případech úspěšné, v jiných nikoli. Z toho důvodu si farmáři žijící na hranicích kolonie vybudovali vojenský systém pro rychlé zahájení bojů v případě potřeby. To ovšem nerada viděla místní správa, protože existovala jistá hrozba, že by se tito osadníci mohli obrátit i proti ní.³

Společně s teritoriální expanzí byl také rozšiřován systém třídní stratifikace na základě rasy. Bílí zastávali role autority a velení, kdežto lidé neevropského původu měli vykonávat manuální práce. Bílí obyvatelé byli ovšem minoritou, proto převládal strach z neevropské pracovní síly a zároveň z nezávislých Afričanů, na jejichž území se bílí osadníci postupně přesouvali. Z toho důvodu se dělalo vše proto, aby pozice bílého obyvatelstva byla posilována, což ale začalo být problémem pro lidi smíšeného původu, kteří do té doby byli považováni za členy bílé komunity. Někteří z nich se dokonce začali se stěhovat do málo zalidněné oblasti kolem řeky Orange, která byla neutrálním územím.

¹ MAUROIS, André. *Cecil Rhodes*. London: Collins, 1968, s. 7-10. Makers of History.

² HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 81-82. Dějiny států. ISBN 80-7106-247-2.

³ BECK, Roger B. *The history of South Africa*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2000, s. 41-58. ISBN 9780313307300.

Všechny tyto problémy akcelerované příchodem Britů již však existovaly za správy nizozemské Východoindické společnosti. Ta je nebyla schopna řešit, a proto došlo k několika povstáním osadníků proti vládě. Británie ovšem nijak neměnila způsob vládnutí od předchozí holandské vlády a došlo tak k několika dalším vzpourám. Vyvrcholením byl rok 1803, kdy vzhledem k neschopnosti řešit situaci byli Britové nuceni předat správu nad územím nizozemským reprezentantům.

Důležitým přínosem krátké britské nadvlády bylo misionářské hnutí, jehož cílem byla christianizace a s ní spojené civilizování Afriky a jejího původního obyvatelstva. Snahou bylo přetvořit africkou společnost v model západní Evropy a v mnoha případech se misionáři snažili i zavést uvnitř domorodých komunit evropský způsob vládnutí. To však často kolidovalo s představou osadníků o nadvládě bílých.⁴

Mezi léty 1803-1806, kdy byla jihoafrická kolonie spravována Nizozemci, nedošlo v Kapsku k žádným zásadním změnám. Problémy nebyly řešeny především proto, že Nizozemci nepřikládali této kolonii velký význam. V roce 1805, po znovuvypuknutí bojů v Evropě s Napoleonem, se Angličané rozhodli si zabezpečit námořní plavbu kolem Jižní Afriky a znovu se tam vylodila jejich početná vojska. V lednu 1806 porazili místní posádku po několika dnech.⁵ Oficiálně jim bylo území postoupeno mírovou dohodou v roce 1814 po skončení napoleonských válek v Evropě.⁶

Stejně jako se obyvatelé Evropy začali postupně dovolávat lidských práv, i v Jižní Africe muselo dojít k lepšímu zacházení s domorodým obyvatelstvem. Více než deset let poté, co byl zakázán obchod s otroky v roce 1807, byl v Kapsku vydán zákon, podle kterého museli evropští zaměstnavatelé povinně uzavírat s domorodým obyvatelstvem pracovní smlouvy, aby byla dopředu jasná všechna práva a povinnosti. Později získali dokonce i právo vlastnit půdu. Boje s domorodým obyvatelstvem o půdu však trvaly dále, což podporovalo u nových britských usedlíků rasistické cítění.⁷

V té době na území dnešní Jihoafrické republiky žilo kromě evropských osadníků také mnoho domorodých kmenů. Z nich již koncem 18. století začala vznikat silná konfederace při

⁴ FLINT, John. *The Cambridge history of Africa: Volume 5. From c. 1790 to c. 1870*. New York: Cambridge University Press, 1986. s. 353-367. ISBN 05-212-0981-1.

⁵ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 83-84. Dějiny států. ISBN 80-7106-247-2.

⁶ FLINT, John. *The Cambridge history of Africa: Volume 5. From c. 1790 to c. 1870*. New York: Cambridge University Press, 1986. s. 358. ISBN 05-212-0981-1.

⁷ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 84-86. Dějiny států. ISBN 80-7106-247-2.

ústí řeky Tugely pod vládou náčelníka Dingisvaja. Ten začal rozšiřovat svou říši tím, že si podmiňoval sousední kmeny a jejich území připojoval. Jedním z těchto mnoha kmenů byl i klan Zulu, jehož náčelníkem byl Šaka. Ten po smrti Dingisvaja odstranil jeho zákonného následníka a sám se stal nejvyšším náčelníkem celé silné konfederace, jejímž středem byl ovšem zuluský klan. Ve dvacátých letech 19. století už byl vliv Šakovy říše pocíťován nedaleko od hranic Kapské provincie. Proti Šakovi a jeho lidu proto byla vypravena búrská komanda a britské oddíly. Došlo k bojům, během kterých se však hlavní zuluskou armádu nepodařilo porazit. Postupným rozšiřováním této konfederace se Šaka začal považovat za vládce všech černých Afričanů.⁸ Nadále ovšem vznikaly v jihoafrické oblasti vedle Zuluské říše také další státy. Pravděpodobně nejvýznamnějším z nových států bylo Lesotho, v jehož čele stál Mošeše.⁹

Mezitím do britské Jižní Afriky proudilo mnoho nových osadníků a oblast Kapska tak začínala být hodně zalidňována a narůstala nezaměstnanost. Rozhodlo se proto o osazování oblasti Zuurveld (dnešní oblast města Grahamstown) ve východním Kapsku. Ani tato oblast však neposkytovala dostatek zemědělské půdy, takže osadníci postupovali dál za stávající hranice. V roce 1820 se dostali až k řece Orange a začali se poohlížet i po půdě za touto řekou, která byla kvůli válkám proti kmenu Zulu neobsazená. V roce 1825 započalo větší stěhování za řeku Orange a na konci 20. let již farmáři požadovali legální uznání farem za řekou Orange. Zároveň se začaly stěhovat především osoby smíšeného evropského a neevropského původu vzhledem k diskriminačním opatřením na území Kapské kolonie do oblasti Griqua (mezi řekami Orange a Vaal).¹⁰

Ve 30. letech kvůli příchodu velkého množství nových osadníků do britské Jižní Afriky se hlavně v kapských pohraničních severovýchodních oblastech stále nedostávalo půdy. Zároveň v této oblasti často docházelo k nájezdům sousedních domorodých kmenů a mnohé farmy tak byly zničeny. Búrové, jak byli nazýváni potomci původních evropských přistěhovalců, začali vyčítat Angličanům, že jim neposkytují dostatečnou vojenskou ochranu. Zároveň byli znepokojeni sérií legislativních dokumentů, které se jich dotýkaly. Například se jednalo o to, že kapská vláda vyžadovala pravidelnou vojenskou službu všech mužů nebo o to, že chování búrských farmářů vůči černošským sluhům se začalo více sledovat a kruté zacházení

⁸ BECK, Roger B. *The history of South Africa*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2000, s. 59-76. ISBN 9780313307300.

⁹ THOMPSON, Leonard Montearth. *A history of South Africa*. 3rd ed. New Haven, CT: Yale University Press, 2001. s. 86. ISBN 03-000-8776-4.

¹⁰ FLINT, John. *The Cambridge history of Africa: Volume 5. From c. 1790 to c. 1870*. New York: Cambridge University Press, 1986. s. 359-367. ISBN 05-212-0981-1.

trestat. Odpor u Búrů vyvolalo také zrušení otroctví. Vadilo jim to především z toho důvodu, že černí Afričani byli nyní povzneseni na stejnou úroveň jako bílí osadníci. Toto jejich uvažování se projevilo ve zvláštním Manifestu vydaném v roce 1837, který obhajoval búrské tažení do vnitrozemí.¹¹ Po tzv. průzkumném treku Búrové zjistili, že díky zuluským válkám jsou některá území za hranicí kapské kolonie neobydlená. K první výpravě došlo v roce 1835 a zahájil se tím proces zvaný *Velký trek*. Búrské výpravy směřovaly za řeku Orange, za řeku Vaal a někteří Búrové dorazili na i území Natalu. Během stěhování s sebou brali i své černošské sluhy a bývalé otroky.¹² Na rozdíl od předchozích farmářů, ti holandsky mluvící postupovali dále s cílem zbavit se britské nadvlády a založit nezávislý stát – Velký trek byl formou politického protestu.

Konflikty ohledně politického vedení a neshody ohledně směru, kterým měl trek směřovat, vedly k rozdělení komunity trekerů. Velká skupina trekerů se vydala do země Natal, kde byl už Brity vybudovaný přístav. Druhá skupina se usadila v oblasti mezi řekami Orange a Vaal a také za touto řekou. Přesto se i nadále považovali za jednotnou komunitu. V roce 1840 se dokonce dohodli, že by měli utvořit společnou republiku s centrem v Natalu. Vzhledem ke geografickému rozdělení to však nebylo možné.¹³

Búrské stěhování ještě více ohrožovalo původní africké kmeny. Některé z nich se rozhodly s bílými osadníky bojovat. V Natalu se bílí potýkali se Zului, za řekou Vaal se kmenu Ndebele úspěšně podařilo některé trekující farmáře porazit.¹⁴ To si však Búrové nenechali líbit a o několik měsíců později, posílněni o nové příchozí, zaútočili na centrum Ndebelského osídlení a vyhnali je severněji, kde založili stát Matabeleland.¹⁵

Velký trek postavil Britské úřady do složité situace. Emigranti byli britskými subjekty a Británie si tak uvědomovala, že je zodpovědná za jejich postup proti domorodým obyvatelům i za hranicemi jejich kolonie. To by však znamenalo, že by Británie musela rozšířit své pravomoci i na území, která obývali Búrští osadníci, protože přinutit je navrátit se do Kapska nebylo reálné. Takto velké rozšíření britských pravomocí by však bylo jednak nákladné a zároveň by vyvolalo dojem, že bude britská správa osadníky následovat kamkoliv půjdou.

¹¹ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 105-116. Dějiny států. ISBN 80-7106-247-2.

¹² THOMPSON, Leonard Monteath. *A history of South Africa*. 3rd ed. New Haven, CT: Yale University Press, 2001. s. 87-90. ISBN 03-000-8776-4.

¹³ NUTTING, Anthony. *Scramble for Africa: the great trek to the Boer War*. New York: Dutton, 1971, s. 49-61. ISBN 0525198156.

¹⁴ THOMPSON, Leonard Monteath. *A history of South Africa*. 3rd ed. New Haven, CT: Yale University Press, 2001. s. 90. ISBN 03-000-8776-4.

¹⁵ LYE, William F. The Ndebele Kingdom South of the Limpopo River. *The Journal of African History*. 1969, 10(1), s. 87-104.

Druhou možností bylo na jednání emigrujících osadníků nereagovat. V tomto případě však hrozilo, že by natalští Búrové navázaly kontakty s cizími mocnostmi a došlo by tak k ohrožení cesty do Indie, což bylo hlavním důvodem držení kapské kolonie Brity. Dále také hrozilo, že konflikty mezi domorodým obyvatelstvem a Brity by mohly ohrozit pozici Britů v Kapsku. Guvernér Kapska Sir Harry Smith se po pokračujícím rozšiřování území Natalu rozhodl na toto území v roce 1838 vyslat britské jednotky a roku 1845 byl Natal formálně anektován. Mnoho emigrantů se poté rozhodlo toto území opustit.¹⁶

Od té doby, co se Natal stal britským, začalo na toto území přijíždět a usazovat se zde mnoho Britů. Mezi nimi byl později mj. i Herbert Rhodes a poté v roce 1870 i jeho mladší bratr Cecil Rhodes. I přesto, že do Natalu proudilo velké množství Britů, zůstávalo v této oblasti bílé obyvatelstvo v minoritě. Hlavním problémem byla tedy otázka přístupu k většině afrického obyvatelstva. Řešení navrhl Theophilus Shepstone, který přišel s myšlenkou uzavření Afričanů do rezervací, kde by jim vládli jejich vlastní vůdci. Dokonce se mu podařilo toto obyvatelstvo přimět k přestěhování do rezervací bez bojů. Krátce na to začalo na území Natalu docházet k nedostatku pracovní síly, což bylo vyřešeno v roce 1859 importem indických pracovníků. V roce 1885 indická populace v této oblasti dosáhla téměř stejné početnosti jako evropská. Postavení významné minority si udržela dodnes a v oblasti dřívějšího Natalu je dokonce početnější než bílá populace.¹⁷

Problém vztahů mezi Búry a domorodým obyvatelstvem, který vedl k anexi Natalu, byl stejný i na území kolem řek Orange a Vaal. Guvernér Kapska Sir Harry Smith se domníval, že jedině rozšíření britských pravomocí i na tato území může ukončit tuto chaotickou situaci a oblast kolem řek Orange a Vaal proto anektoval. To se však setkalo s negativní reakcí v Británii, především na ministerstvu kolonií a zároveň to podnítilo vypuknutí povstání trekerů proti britské nadvládě. Britové se proto velmi brzy pravomocí nad územím vzdali. V roce 1852 byla podepsána tzv. *Sand River Convention* – smlouva, ve které Velká Británie formálně uznala nezávislost Transvaalu, což umožnilo vznik tzv. Jihoafrické republiky. Území mezi řekami Orange a Vaal Britové opustili v roce 1854, kdy byla podepsána tzv. *Bloemfontein Convention*. Na základě této dohody byla uznána nezávislost území mezi řekami Orange a Vaal a vznikl

¹⁶ FLINT, John. *The Cambridge history of Africa: Volume 5. From c. 1790 to c. 1870*. New York: Cambridge University Press, 1986. s. 373-375. ISBN 05-212-0981-1.

¹⁷ BECK, Roger B. *The history of South Africa*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2000, s. 59-76. ISBN 9780313307300.

Oranžský svobodný stát.¹⁸ Kapský guvernér tehdy nemohl situaci z nedostatku finančních prostředků řešit nijak jinak. Podařilo se mu alespoň na jeho stranu získat kmen Griquyů a Sothů v čele s Mošešem a podepsat s nimi vzájemné dohody o přátelství, aby tvořili „nárazníkové státy“ mezi Kapskem a búrským vnitrozemím.¹⁹

Po vyhlášení Oranžského svobodného státu došlo k několika neúspěšným snahám o jeho připojení k Transvaalu jak poklidnou cestou, tak vojenskou. K jedné z nich došlo v roce 1859, kdy se prezident Transvaalu Pretorius nechal zvolit prezidentem Oranžského svobodného státu. O čtyři roky později však na tuto pozici rezignoval, protože užší sjednocení búrských republik se mu nepodařilo uskutečnit a zároveň se Oranžský svobodný stát potýkal s boji proti Sothu.²⁰

V 50. letech 19. století začal sílit kmen Sothů pod vedením schopného Mošešeho. Postupně obsadili několik sousedních domorodých komunit a kvůli blízkosti Oranžského svobodného státu bylo jasné, že brzy dojde ke střetu i s Búry. Problémem bylo především to, že mezi těmito dvěma státními útvary nebyla jasně stanovená hranice. Poprvé válka vypukla v roce 1858, kdy Búrové zaútočili na Sotho. Boje trvaly několik let a svobodný stát postupně získával převahu – bílé obyvatelstvo od počátku konfliktu narostlo, stát ekonomicky prosperoval, na druhou stranu Mošeše zestárl, a Sotho tak nemělo silného vůdce.²¹ Mošeše proto požádal Brity o ochranu. Guvernér Kapska začal mít strach z rozrůstající moci svobodného státu a z možné anarchie a násilí, které by vzniklo vyhnáním obyvatel Sotha z jejich území, rozhodl proto v roce 1868, aby bylo území kmene Sothů zabráno Kapskem. Vzhledem k nezájmu místního obyvatelstva o připojení nyní nazývaného Basutska k Natalu, ujmula se správa Britská koruna. Kapsko znovu převzalo výkon pravomocí nad oblastí v roce 1871. Anexe Basutska byla významným přelomem v koloniální politice na jihu Afriky – poprvé byla ustanovena bílá správa nad územím obývaným africkými domorodci na rozdíl od dřívějšího postupu, kdy byla zabavována africká půda bílými farmáři.²²

¹⁸ NUTTING, Anthony. *Scramble for Africa: the great trek to the Boer War*. New York: Dutton, 1971, s. 62-79. ISBN 0525198156.

¹⁹ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 116-118. Dějiny států. ISBN 80-7106-247-2.

²⁰ FLINT, John. *The Cambridge history of Africa: Volume 5. From c. 1790 to c. 1870*. New York: Cambridge University Press, 1986. s. 382-386. ISBN 05-212-0981-1.

²¹ SANDERS, Peter. *Moshoeshe, chief of the Sotho*. London: Heinemann, 1975, s. 163-295. ISBN 0435327933.

²² ELDREDGE, Elizabeth A. *Power in colonial Africa: conflict and discourse in Lesotho, 1870-1960*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press, 2007, s. 25-39. Africa and the diaspora. ISBN 9780299223700.

V roce 1870, kdy Cecil Rhodes přijel do Jižní Afriky, se toto území skládalo z britských kolonií Kapska a Natal, ze dvou búrských republik Oranžský svobodný stát a Transvaal, z protektorátu Basutsko a z různých špatně definovatelných oblastí obývaných rozsáhlými africkými kmeny. Tehdy tam bylo zhruba desetkrát více černých Afričanů než bílých osadníků. Koloniální státy a republiky byly v té době křehkými subjekty. Uvnitř vyhlášených hranic byla často území, na kterých měly správy jednotlivých států velmi malý vliv. Velká Británie vzhledem k absenci konkurence dominovala v této oblasti jako partner v zahraničním obchodu.²³

V roce 1868 byly na severním břehu řeky Vaal objeveny zásoby diamantů. Pro oblast Jižní Afriky tak začala nová éra.

²³ THOMPSON, Leonard Monteath. *A history of South Africa*. 3rd ed. New Haven, CT: Yale University Press, 2001. s. 107-109. ISBN 03-000-8776-4.

2. Počátky působení Rhodese v Jižní Africe a jeho cesta do kapského parlamentu

Cecil Rhodes se narodil 5. července 1853 ve městě Bishop's Stortford. Byl jedním z devíti sourozenců žijících v jedné z prominentních rodin v Lincshire. Jeho předci byli úspěšní sedláci a obchodníci. V době Rhodesova mládí bylo Bishop's Stortford malé městečko, kde žilo okolo pěti tisíc obyvatel. Již v dětství bylo jeho cílem vystudovat Oxford, i když se to zdálo vzhledem k finanční situaci rodiny nemožné. Pravděpodobně proto byl jeho hlavním důvodem k zapojení se do těžby diamantů později v Africe zisk financí pro studium na Oxfordu.²⁴

Důvod Rhodesova odjezdu do Jižní Afriky po ukončení středoškolských studií není úplně jasný. Jedním z možných podnětů bylo, že onemocněl – pravděpodobně měl slabé srdce. V rámci léčby mu bylo doporučeno to, čím se ve viktoriánské Anglii léčilo téměř vše – dlouhá cesta po moři. Jeho rodina tedy rozhodla, že se vydá za svým bratrem Herbertem do Natalu, který se tam odstěhoval a živil jako pěstitel bavlny.²⁵ Jiní životopisci však tvrdí, že o vyslání Cecila Rhodese do Afriky se uvažovalo již od té doby, co se tam odstěhoval jeho bratr, protože byl Cecil svou rodinou považován za příliš jemného pro vojenskou kariéru a za příliš citlivého pro nástrahy veřejného života. Dokonce údajně dostal dopis od svého bratra ještě před návštěvou doktora, který mu navrhoval, aby za ním přijel do Afriky.²⁶

Do Afriky na území Natalu doplul Rhodes po dvouměsíční cestě v září 1870. Tehdy teprve začínal „boj o Afriku“. Do té doby neměly Evropské mocnosti vyjma Velké Británie přílišný zájem o Afriku, zvláště neměly zájem o její osídlení bílým obyvatelstvem nebo o převzetí správy nad tamními územími. Nizozemci předali svá území Británii již na počátku 19. století a zbylé pevnosti na Zlatonosném pobřeží Britům prodali v roce 1872. Německo a Itálie byly v té době zaneprázdněny sjednocujícími procesy a nedržely tudíž žádné kolonie. Rakousko-Uhersko věnovalo veškeré své síly pro udržení pozice evropské mocnosti a Rusko bylo zaměstnáno kolonizací východní Asie. Jediným potenciálním rivalem Británie byla Francie, ta byla však nestabilní po několika revolucích a válkách v 19. století.²⁷

²⁴ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 33-44. ISBN 0-312-16982-5.

²⁵ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 1-14. ISBN 03-930-2575-6.

²⁶ ROTBERG, Robert I. *The founder: Cecil Rhodes and the pursuit of power*. New York: Oxford University Press, 1988. s. 33. ISBN 03-162-8630-3.

²⁷ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 7-13. ISBN 00-912-5700-X.

Dva roky před Rhodesovým příjezdem do Jižní Afriky došlo v této oblasti k zásadní události. Byly objeveny naleziště diamantů na břehu řeky Vaal a nedaleko řeky Orange. Cecil Rhodes přijel do Afriky za účelem pěstovat bavlnu spolu se svým bratrem Herbertem na jeho farmě, ten ale už na počátku roku 1871 odjel hledat diamanty a přenechal celou farmu na těžbu bavlny Cecilovi i s 30 domorodci na práci. V té době začal Rhodes vnímat černochoy čistě jako pracovní sílu, která by měla být řízena bílým podnikatelem. Jejich náklonnost si získával také tím, že jim půjčoval peníze. Netrvalo dlouho a brzy poté, co se v říjnu 1871 ukázalo, že místní půda je ještě bohatší na diamanty, než se myslelo, připojil se Cecil Rhodes ke svému bratru v těžbě diamantů.²⁸

Naleziště diamantů, kam se Cecil Rhodes přesunul, bylo v oblasti zvané Colesberg kopje, z které se později vyvinulo město Kimberley. Těžil v dole New Rush, který patřil do skupiny dolů zvané De Beer. Oblast se nacházela v zemi nikoho, nad kterou zatím nebyla formálně prosazena vláda Kapska, Oranžského svobodného státu ani Transvaalu. Sami těžaři se proto rozhodli, že limitují možnost držení pohledávek dolu na dvě na osobu nebo skupinu.²⁹

Rhodes si v těžařské komunitě brzy získal značnou reputaci – díky kombinaci tvrdé práce, efektivního řízení a obchodního smyslu. Těžbou diamantů se mu také podařilo v krátkém čase nashromáždit poměrně velké bohatství. Dlouhou dobu však považoval těžbu diamantů pouze jako prostředek k zisku peněz, ne jako dlouhodobý způsob podnikání. Jeho životním cílem bylo ještě na počátku 70. let vystudovat Oxford a poté se živit jako advokát.

Cecilův bratr Herbert brzy znovu odcestoval, a Cecil Rhodes tak musel spravovat pohledávky sám. Poměrně se mu dařilo a zanedlouho, na jaře 1872, se jeho obchodním partnerem stal jeden z nejrespektovanějších těžařů diamantů v Jižní Africe – Charles Rudd.³⁰ Byl to o 9 let starší absolvent Cambridge, zkušený v obchodních záležitostech.³¹

Několik měsíců poté utrpěl Cecil Rhodes ve svých 19 letech první zaznamenaný infarkt. Jeho bratr Herbert rozhodl, že by si měl dát pauzu od těžby diamantů. Vydali se proto společně na cestu na sever, do Transvaalu. V té době se již hovořilo o tom, že jsou tam zásoby zlata, takže cesta nebyla podniknuta pravděpodobně pouze z rekonvalescenčních důvodů. Zlato se

²⁸ ROTBERG, Robert I. *The founder: Cecil Rhodes and the pursuit of power*. New York: Oxford University Press, 1988. s. 56-57. ISBN 03-162-8630-3.

²⁹ NEWBURY, Colin. Technology, Capital, and Consolidation: The Performance of De Beers Mining Company Limited, 1880-1889. *The Business History Review*. 1987, **61**(1), s. 1-42.

³⁰ TARASSOFF, Peter. Who's who in mineral names: Cecil John Rhodes (1853-1902). *Rocks and Minerals*. 2002, **77**(1), s. 50-53.

³¹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 15-33. ISBN 00-912-5700-X.

však nakonec nepodařilo najít, ale poprvé se tam Cecil Rhodes více setkal s Búry. Během cest se také rozhodl, že se navrátí do Anglie, aby studoval na univerzitě. Stalo se tak v roce 1873, kdy začal studovat na Oxfordu. Celé studium mu trvalo 8 let – důvodem byla jeho pokračující činnost v podniku Rudd-Rhodes. Právě Charlesu Ruddovi zanechával Rhodes na starosti péči o jeho důlní pohledávky během doby, kdy byl na studiích v Anglii.³²

Cecil Rhodes považoval Anglosaskou rasu za nejlepší a nejušlechtilejší lidskou rasu, která je předurčená k úspěchům. Úspěch této rasy však podle něj mohl být dosažen pouze skrze rozšíření Britského impéria.³³ Toto přemýšlení se projevilo i v jeho první závěti, kterou sepsal krátce po infarktu. V té veškerý svůj majetek odkázal britskému ministru kolonií, aby byl použit k rozšíření impéria. Jednalo se o první ze série Rhodesových závětí, které se později staly základem jeho programu stipendií (*Rhodes Scholarship Program*).³⁴

Těžařská oblast Colesberg kopje se sice nacházela na území nikoho, ale okolní státní útvary měly zájem na spravování tohoto území. Pokud by toto území získal Oranžský svobodný stát, stal by se bohatším než Kapsko a byla by tak zároveň zmařena myšlenka Jihoafrické konfederace, která se v té době objevovala jak mezi reprezentanty Kapska, tak i v Británii.³⁵ O ustanovení britské nadvlády nad těžařskými oblastmi usiloval především guvernér a vysoký komisař Kapska Sir Henry Barkly. Podařilo se mu získat souhlas britské vlády a v roce 1871 vyhlásil britskou správu nad těžařskou oblastí. To pochopitelně vyvolalo protesty Oranžského svobodného státu a Transvaalu, na což Kapský parlament reagoval tak, že odmítl přijmout zodpovědnost za tuto anexi. Území se tak stalo přímo podřízené Britské koruně.³⁶ Krátce na to byla těžařská oblast, ve které se nacházel důl New Rush, pojmenována Kimberley – podle ministra kolonií lorda Kimberleyho a byla vytvořena zákonodárná rada, která měla do oblasti zavést řád a dohlížet na těžaře. Tehdy se však Rhodes ještě držel mimo politiku.³⁷

V této době se také britská vláda rozhodla předat zodpovědnost za britská jihoafrická území přímo kapskému parlamentu. Kapsko proto v roce 1872 získalo odpovědnou vládu a bílí usedlíci tak nabyli ještě větší moc nad míšenci a africkou většinou, protože většinu

³² THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 80-88. ISBN 0-312-16982-5.

³³ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 15-33. ISBN 00-912-5700-X.

³⁴ ROTBERG, Robert I. *The founder: Cecil Rhodes and the pursuit of power*. New York: Oxford University Press, 1988. s. 68-93. ISBN 03-162-8630-3.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 101-120. ISBN 08-525-5010-3.

³⁷ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 28-41. ISBN 03-930-2575-6.

v parlamentu tvořili právě bílí osadníci. Otevřela se tím také myšlenka jihoafrické federace – zatím však bylo jasné, že to není v blízké době reálné.³⁸

V následujícím roce došlo v Kimberley k několika nepříznivým událostem. Přišly rozsáhlé deště, které zaplavovaly doly a odčerpávací technika byla tehdy nedostačující. Postupně začala také být vyčerpávána „žlutá půda“, ve které byla nalezena většina diamantů a pod ní byla pouze „modrá půda“, o které se mylně předpokládalo, že je neúrodná. Docházelo také k vyostření místního „třídního boje“ mezi těžaři a domorodými obyvateli, kteří pracovali jako levná pracovní síla v dolech a byli bílým obyvatelstvem zneužíváni a diskriminováni. Guvernér Kimberley Richard Southey však nebyl schopen tyto problémy řešit a narůstala tak opozice. Jeho post byl proto zrušen a místo něj byl pro tuto oblast jmenován správce. Z Británie tam byl také poslán královský komisař, který měl za úkol vyšetřit celou situaci. Cecil Rhodes se po celou dobu těchto událostí držel stranou, v rámci vyšetřování byl však obviněn z nabízení úplatku s cílem úmyslného poškození konkurenčního těžařského podniku *De Beers Mining Board*. Od dalšího řízení však bylo upuštěno i z toho důvodu, že se na Rhodesovu stranu postavil místní tisk. S tímto podnikem nakonec navázal spolupráci a skupováním a dovozem systémů čerpání vody si v *De Beers Mining Board* zajistil monopol na tyto systémy. Rhodes tak začal vzhlížet k aktivitám mnohem většího rozsahu, než bylo Rhodes-Rudd partnerství.³⁹

Léta 1876 a 1877 strávil Rhodes opět na univerzitě v Oxfordu a starost o diamantové doly znovu přenechal Charlesu Ruddovi. Byl s ním však v pravidelném kontaktu a všechna obchodní rozhodnutí spolu konzultovali. Císařský komisař během svého působení v Kimberley mimo jiné zrušil nařízení, které limitovalo počet pohledávek dolu, které mohli těžaři držet. Toho jako jedni z prvních využili Rhodes a Rudd k významnému rozšíření jejich původních pohledávek. Využili tak také strachu z údajné neúrodné „modré půdy“.⁴⁰ Zrušením restrikcí začal boj o nadvládu v dolech v Kimberley, v kterém se Rhodesovi a Ruddovi poměrně dařilo. Jejich podíl na dolech De Beer postupně narůstal až v roce 1880 založili společnost *De Beers Mining Ltd* a o několik let později vlastnili téměř všechny podíly na dolech v Kimberley.⁴¹

³⁸ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 101-120. ISBN 08-525-5010-3.

³⁹ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 89-101. ISBN 0-312-16982-5.

⁴⁰ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 28-41. ISBN 03-930-2575-6.

⁴¹ TARASSOFF, Peter. Who's who in mineral names: Cecil John Rhodes (1853-1902). *Rocks and Minerals*. 2002, 77(1), s. 50-53.

Když se v roce 1877 vrátil Cecil Rhodes zpět do Afriky, aby pokračoval ve vyjednávání dalších obchodních kroků, vzhledem k velké vyčerpání utrpěl další infarkt. Ze strachu, že zemře ještě před tím, než dokončí svoji misi, rozhodl se, že by jeho cíle měly být veřejně potvrzeny formou další závěti.⁴² Podle dokumentu, který nazval *Confession of Faith*, měl být vykonavatelem jeho vůle generální prokurátor v Jižní Africe Sir Shippard a ministr kolonií, kterým byl v té době Lord Carnarvon. Rhodes je instruoval k založení tajné společnosti, která se měla stát prostředkem britské vlády ve světě. Tato společnost měla být také prostředkem ke kolonizaci světa britskými občany. Britští osadníci měli především obsadit celý kontinent Afriky, Jižní Ameriky a další území, Spojené státy se měly opět stát integrální součástí impéria.⁴³ Tato myšlenka sdružování lidí k řešení problémů je zvláště významná, protože se objevuje po celou Rhodesovu kariéru. Jak bude ukázáno dále, jeho cílem bylo vždy najít spojence, například při vytváření syndikátu *De Beers* nebo při spolupráci s Afrikánci v kapském parlamentu.⁴⁴

V roce 1874 po jmenování Benjamina Disraeliho předsedou vlády Británie se znovuotevřela myšlenka jihoafrické federace. Podporoval to i ministr kolonií Carnarvon, který se zasloužil o federalizaci Kanady.⁴⁵ Středem zájmu Britů se tak staly búrské republiky. Začalo se vyjednávat o připojení Jihoafrické republiky (Transvaal) a doufalo se, že pokud se záměr podaří, tak se Oranžská republika brzy přidá sama. V roce 1877 povolil Disraeli anexi Transvaalu a veřejně podpořil názor, že by měla vzniknout konfederace Jižní Afriky pod britskou kontrolou. Búrové však byli s britskou nadvládou nespokojeni a v roce 1880 vydali dokument, v kterém požadovali navrácení nezávislosti. Tento požadavek podpořil i nový britský ministerský předseda Gladstone. V roce 1881 se búrského vedení ujal tzv. vojenský triumvirát, v němž stanul tehdejší prezident Pretorius i budoucí Paul Kruger. Ti okamžitě vyhlásili znovuoobnovení Jihoafrické republiky. Začalo tím povstání Búrů známé jako První búrská válka za svobodu. Během ní došlo k bitvě u Majuby, kde utrpěli Angličané jasnou porážku a celá Velká Británie tím byla šokována. Po této bitvě obě strany podepsaly mírovou smlouvu, kterou získal Transvaal opět nezávislost.⁴⁶

⁴² ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 28-41. ISBN 03-930-2575-6.

⁴³ KIMBALL, Alan. 1877: Cecil Rhodes, "Confession of Faith". In: *University of Oregon* [online]. [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://pages.uoregon.edu/kimball/Rhodes-Confession.htm>

⁴⁴ SHORE, Miles F. Cecil Rhodes and the Ego Ideal. *The Journal of Interdisciplinary History*. 1979, **10**(2), s. 249-265.

⁴⁵ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 101-120. ISBN 08-525-5010-3.

⁴⁶ HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 118-124. Dějiny států. ISBN 80-7106-247-2.

Vysoký komisař pro Jižní Afriku Frere, který zastával tuto pozici v letech 1877-1880 se domníval, že cestu k federaci by mohla usnadnit porážka kmene Zulu a jeho podmanění. Zuluský král Cetshwao, který jím byl jmenován v roce 1872, se snažil udržovat s Kapskem dobré vztahy, zároveň ale zdůrazňoval svou nezávislost. Frere však nadále trval na anexi Zuluské říše, proto hledal příležitost k rozpoutání války. Stalo se jí mírné narušení hranic v roce 1878, když několik příslušníků kmene vkročilo na území Natalu. Frere v reakci na to uložil Zuluskému králi nespílitelné ultimátum a po jeho vypršení vyslal jednotky na území říše přesto, že byl z Londýna varován před válkou s kmenem Zulu. Britské jednotky byly brzy poraženy, což otřásló s vírou ve správnost britské politiky v Jižní Africe a Frere ztratil vliv. Britská vláda si nechtěla tuto potupnou porážku od afrického kmene nechat líbit a vyslala do Zuluska větší množství jednotek, které nakonec kmen porazily a podepsali s ním mírovou smlouvu. Království Zulu nebylo anektováno, ale jeho moc byla rozbita rozdělením na několik menších území, jejichž náčelníci byli pod britskou kontrolou. Celá Jižní Afrika se tak dostala do rukou bílých.⁴⁷

Během prvních několika let v Africe, kdy se Cecil Rhodes věnoval těžbě, pochopil, jaké jsou limity a slabosti „imperiálního faktoru“ v oblasti Jižní Afriky. Začal si tak uvědomovat možnosti lokální iniciativy při rozšiřování britského území a impéria v Jižní Africe. Rhodes však zatím nebyl dostatečně bohatý a mocný, aby soukromé impérium vytvořil. Uvědomoval si, že k tomu bude potřebovat politickou podporu, která mohla vycházet jedině z Kapska, jakožto nejsilnější evropsky osídlené oblasti v Jižní Africe, která měla již od roku 1872 odpovědnou kabinetní vládu.⁴⁸

Tato příležitost se mu naskytlá v roce 1880, kdy byla oblast Západní Griqualand, ve které se nacházelo město Kimberley, připojena ke kolonii Kapsko – již tedy nebyla samostatnou kolonií. Tato změna statusu znamenala, že Západní Griqualand byl nyní oprávněn být zastupováno v Kapském shromáždění. Byly vytvořeny 2 volební okresy – Kimberley a Barkley, přičemž v každém z nich se volili dva členové parlamentu. První volby byly vyhlášeny na březen 1881. O tato křesla nebyl příliš velký zájem, v Barkley ještě menší než v Kimberley, čehož využil Cecil Rhodes a stal se jedním ze dvou kandidátů v tomto okrsku. Ihned po prvním projevu na půdě parlamentu se však ukázalo, že Rhodes nebyl rozeným politikem. Nebyly proto od něj očekávány žádné velké činy.⁴⁹

⁴⁷ COPE, R. L. Written in Characters of Blood? The Reign of King Cetshwayo Ka Mpande 1872-9. *The Journal of African History*. 1995, **36**(2), s. 247-269.

⁴⁸ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 50. ISBN 00-912-5700-X.

⁴⁹ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 42-57. ISBN 03-930-2575-6.

3. Rhodesova první léta v parlamentu a „cesta na sever“

Rhodes si poté, co se stal kapským poslancem, chtěl zajistit, že jeho proslovy budou v tisku dostatečně pokryty. Koupil proto kontrolní podíl nejvýznamnějších kapských novin *Cape Argus*. Přesto, že nebyl zpočátku považován za schopného politika, v kapské společnosti se Cecil Rhodes velmi brzy stal známou osobností. Jeho přítelem byl mimo jiné i vysoký komisař Sir Hercules Robinson, což se později ukázalo jako velmi strategické. V parlamentu prosazoval především legislativu týkající se potřeb těžařů, což zahrnovalo i kampaň na podporu stavby železnice mezi Kapskem a Kimberley a boj proti nezákonnému obchodování s diamanty. Těšil se díky tomu v Kimberley velké oblibě. Svůj politický vliv však také používal ke zvýhodňování velkých těžařských společností, jako byla ta jeho, na úkor menších.⁵⁰

Cecil Rhodes ovšem nenechal parlamentní povinnosti zasahovat do jeho cíle zcela převzít důl De Beers a monopolizovat diamantový průmysl. Spolu s rozšiřováním *De Beers Mining Company* byl Rhodes nucen najmout administrativní výpomoc – tou se stal Neville Ernest Pickering. Tento muž byl později nejbližším Rhodesovým přítelem a brzy spolu začali také bydlet. V roce 1882, kdy už byl Rhodes velmi bohatý, napsal novou závěť, ve které své jmění odkázal právě Nevillu Pickeringovi. Zároveň však podle dřívější závěti měl být vykonavatelem Rhodesových cílů, kterými mělo být rozšíření Britského impéria, znovuzískání Spojených států amerických pro Británii a odeslání britských osadníků do středu Afriky, Jižní Ameriky a na další území.

Krátce poté, co byl Neville Pickering zaměstnán v *De Beers*, dokončil Rhodes studia na Oxfordu. Mezitím však jeho důvody, kvůli kterým chtěl získat akademický titul, odpadly. Pro něj, jako pro úspěšného těžařského magnáta a začínajícího politika, byl jeho titul nadbytečný. Svá studia na univerzitě však nepovažoval za zbytečná, protože získáním akademického titulu na Oxfordu se zařadil mezi elitu.⁵¹

Brzy po svém příchodu do parlamentu začal Rhodes řešit otázku Basutska – země, kde kdysi vládl legendární král Mošeše. Kapská vláda se snažila obyvatele tohoto území po jeho připojení ke Kapsku odzbrojit, ti však odmítali zbraně odevzdat, což vedlo v roce 1880 k „Zbrojní válce“ (*Gun War*).⁵² Boje byly velmi nákladné a skončily patem, Rhodes se proto vydal do Basutka, aby situaci zhodnotil. Během svého pobytu v této oblasti se setkal

⁵⁰ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 113-124. ISBN 978-0-7432-8618-3.

⁵¹ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 42-57. ISBN 03-930-2575-6.

⁵² ELDREDGE, Elizabeth A. *Power in colonial Africa: conflict and discourse in Lesotho, 1870-1960*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press, 2007, s. 71-89. Africa and the diaspora. ISBN 9780299223700.

s generálem Gordonem, který tam byl poslán se stejným cílem. Gordon nabídl Rhodesovi možnost dlouhodobé spolupráce, ten ho ale odmítl. Situace ohledně Basutska byla nakonec vyřešena opětovným předáním správy nad tímto územím Británii, protože Kapsko nemělo dostatek prostředků na to, aby našlo jiné řešení.⁵³

Již od poloviny 19. století vidělo Kapsko díky misionářům expanzní potenciál v oblastech na sever od kolonie. Cecil Rhodes kromě svého snu o ovládnutí celé Afriky Británií, který formuloval v *Confession of Faith*, jako další přínos expanze směrem na sever spatřoval možnost stavby železnice tímto směrem, která by jednou měla propojit Káhiru s Kapskem jak dopravně, tak telegrafně. Oblasti mezi kapskou kolonií a Káhirou také často nazýval „Můj sever“.⁵⁴ Přesto, že je tato myšlenka často připisována právě Rhodesovi, podle některých autorů však nebyl první, kdo přišel s nápadem propojit Afriku ze severu na jih pomocí železnice a telegrafu.⁵⁵

Tuto možnost však narušovaly na počátku 80. let 19. století nájezdy Búrů především z Transvaalu do oblasti Bečuánska, což bylo území na sever od kapské kolonie a na západ od Transvaalu. Právě Cecil Rhodes byl jedním z těch, kteří kvůli neaktivitě britské vlády lobbovali za to, aby Kapsko převzalo nad územím kontrolu. Bečuánsko považoval za „Suezský průplav kapského obchodu“. U kapské vlády sice podporu nenašel, ale podpořil ho jeho přítel a kapský vysoký komisař Sir Hercules Robinson, který sám prosazoval místní správu koloniálních záležitostí oproti imperiální správě.⁵⁶ Na Rhodesovu stranu se postavili také misionáři, kteří chtěli chránit svoji křesťanskou misi. Myšlenka ovládnutí Bečuánska se proto začaly brzy naklánět i londýnské autority. V té době, v roce 1883, byl také nově zvolený transvaalský prezident Paul Kruger na cestě do Londýna s cílem revidovat dřívější dohody. Došlo tam k uzavření série koncesí, ve kterých se Británie zřekla snah o svrchovanost a snížila Transvaalu dluh. Kruger na oplátku souhlasil s novou hraniční linií s Bečuánskem a souhlasil s předáním odpovědnosti za správu problémové jižní poloviny Bečuánska Británii. Správa této oblasti byla přidělena britskému komisaři, kterým se stal John Mackenzie.⁵⁷ Jeho postupy však byly

⁵³ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 125-132. ISBN 978-0-7432-8618-3.

⁵⁴ MAUROIS, André. *Cecil Rhodes*. London: Collins, 1968, Makers of History.

⁵⁵ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 18-19. ISBN 0520026934.

⁵⁶ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 133-142. ISBN 978-0-7432-8618-3.

⁵⁷ DACHS, Anthony J. Missionary Imperialism – The Case of Bechuanaland. *The Journal of African History*. 1972, 13(4), s. 647-658.

protichůdné s těmi, které požadoval Rhodes a Robinson, a proto byl Mackenzie brzy ze svého postu odvolán a na jeho místo byl jmenován právě Rhodes.⁵⁸

Otázka Bečuánska se stala ještě naléhavější ve chvíli, kdy Bismarckovo Německo prohlásilo oblast Angra Pequena ležící na jihozápadním pobřeží Afriky za svou kolonii. Tento krok nejenom narušil strategickou pozici Británie v Jižní Africe, ale stal se hrozbou především pro kapské obchodní společnosti.⁵⁹ Rhodesovým plánem bylo nabídnout búrským lupičům, kteří se usadili v jižní části Bečuánska vlastnictví pozemků, které obsadili, výměnou za přijetí kapské nadvlády. Búrové s tím souhlasili a v září 1884 byla podepsána dohoda. Práva místních obyvatel na vlastnictví půdy v ní však byla úplně ignorována.

I přes podepsanou londýnskou dohodu se Transvaal nakonec rozhodl část území Bečuánska obsadit. To ještě více ohrozilo britskou svrchovanost v Jižní Africe a do obsazené oblasti byly vyslány britské jednotky.⁶⁰ S tímto postupem však Rhodes nesouhlasil, protože se obával poškození vztahů s Búry, jelikož si uvědomoval, že jejich podpora bude v budoucnosti potřebná. Po neúspěšném vyjednávání s britskou vládou a později i pokusu o sabotáž se rozhodl na svou pozici komisaře rezignovat.⁶¹ Bečuánsko bylo tedy v roce 1885 obsazeno, předchozí dohoda mezi Rhodesem a Búry tím byla vyrušena a oblast byla až po 22. rovnoběžku prohlášena korunní kolonií Britské Bečuánsko s tím, že se počítalo, že brzy přejde pod správu Kapska.⁶²

Rhodesovým dlouhodobým politickým cílem bylo vytvořit federaci ze 4 států nacházejících se na území jižní Afriky – Kapská kolonie, Transvaal, Oranžský svobodný stát a Natal, které se měly stát základem pozdějšího dobytí celé Afriky. Díky událostem v Bečuánsku si však Cecil Rhodes uvědomil, že jeho pozice zatím ještě není dostatečně silná a k větší moci je potřeba shromáždit ještě větší majetek. K tomu mu měl dopomoci diamantový průmysl.⁶³

Spolu s nárůstem těžby diamantů v polovině 80. let 19. století klesaly jeho ceny. Řešením tohoto problému by byla monopolní společnost, která by kontrolovala celý diamantový průmysl. Pokusy o sloučení společností probíhaly v těžářské oblasti Západní

⁵⁸ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 7. ISBN 0520026934.

⁵⁹ OMER-COOPER, J.D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 123-125. ISBN 08-525-5010-3.

⁶⁰ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 143-152. ISBN 978-0-7432-8618-3.

⁶¹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 57-75. ISBN 00-912-5700-X.

⁶² MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 143-152. ISBN 978-0-7432-8618-3.

⁶³ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 48-68. ISBN 03-930-2575-6.

Griqualand již od počátku 80. let a v roce 1885 bylo redukováno množství těžařských společností na zhruba 100. Mezi nimi byla dvě nejsilnější a také nejpravděpodobnější jádra monopolizace diamantového průmyslu – společnost *Kimberley Central* a Rhodesova *De Beers Mining, Ltd.* Obě společnosti i nadále skupovaly ty menší a v roce 1887 byla Rhodesova společnost vlastníkem celého dolu De Beers. Stal se tak prvním dolem, který byl celý pod kontrolou jediné společnosti. Rhodesovi k tomu dopomohl především Alfred Beit. Tato vzájemná pomoc v otázce amalgamace diamantového průmyslu byla počátkem jejich dlouhodobé spolupráce. Mezitím se však Rhodesovým největším rivalem v monopolizaci průmyslu stal Barney Barnato který kromě jiných koupil i společnost *Kimberley Central*. Zbyla tak již pouze jedna velká společnost, kterou nevlastnil ani Rhodes ani Barnato. Bylo jisté, že budoucnost diamantového průmyslu závisí na osudu této společnosti. Nakonec to byl právě Cecil Rhodes, kdo díky půjčce od Lorda Rothschilda společnost koupil a porazil tím v boji Barneyho Barnata.⁶⁴

Následně, v roce 1888, založil spolu s Charlesem Ruddem společnost *De Beers Consolidated Mines*, která pokračovala ve skupování podílů na těžbě v Kimberley a již v roce 1891 Rhodes kontroloval veškeré diamanty v Jižní Africe a tím i 90 % světové produkce diamantů.⁶⁵ Monopolizace diamantového průmyslu však přinesla i negativní faktory. Jedním z nich byla extrémní forma kontroly, která byla zavedena nad africkou pracovní sílu. Životní podmínky těchto lidí začaly být regulovány a všichni povinně bydleli v uzavřených táborech. Stejný model se později uplatnil i pro pracovníky ve zlatých dolech.⁶⁶

Zlato bylo objeveno na území Transvaalu v oblasti Witwatersrand v roce 1886. Rhodes se o to ale příliš nezajímal, částečně proto, že zpočátku informacím příliš nevěřil, ale především proto, že onemocněl jeho přítel Neville Pickering. Díky tomu se také setkal s jedním z jeho doktorů – s Leanderem Starr Jamesonem, který později hrál důležitou roli jak v Rhodesově životě, tak v dějinách Jižní Afriky.⁶⁷ Ještě téhož roku Neville Pickering zemřel. Smrt Rhodese zdrtila, což u několika životopisců podnítilo debaty o jeho sexuální orientaci. Vzhledem k smrti Nevilla Pickeringa musel Cecil Rhodes sepsat novou závěť. Stalo se tak v roce 1888.

⁶⁴ NEWBURY, Colin. Technology, Capital, and Consolidation: The Performance of De Beers Mining Company Limited, 1880-1889. *The Business History Review*. 1987, **61**(1), s. 1-42.

⁶⁵ TARASSOFF, Peter. Who's who in mineral names: Cecil John Rhodes (1853-1902). *Rocks and Minerals*. 2002, **77**(1), s. 50-53.

⁶⁶ OMER-COOPER, J.D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 122-123. ISBN 08-525-5010-3.

⁶⁷ SHORE, Miles F. Cecil Rhodes and the Ego Ideal. *The Journal of Interdisciplinary History*. 1979, **10**(2), s. 249-265.

Vykonavatelem jeho poslední vůle se tentokrát stal Lord Rothschild, který mu půjčil peníze na skupování těžařských podílů v boji s Barnatem.⁶⁸

Mezitím došlo v Transvaalu ke zlatému boomeru, začalo se tam stěhovat mnoho anglicky mluvících Evropanů a na konci roku 1866 bylo pro potřeby těžařů vystaveno nové město, které dostalo název Johannesburg.⁶⁹ Cecil Rhodes se otázkou zlata začal zabývat až po smrti Pickeringa, když už nebylo k dispozici mnoho kvalitní půdy. Přesto, že těžba zlata měla v té době mnohem větší potenciál než těžba diamantů, Rhodes ji nikdy tak nepropadl, jako tomu bylo právě v případě diamantů. Nakonec ale určité množství pohledávek zlatých dolů nakoupil a spolu s Charlesem Ruddem založil společnost *Gold Fields of South Africa*.⁷⁰

Z dlouhodobého hlediska bylo objevení zlata pro Jižní Afriku důležitější než objev diamantů. Přineslo to však spory mezi bílými obyvateli Kapska a nezávislými Búry. Zlato přineslo Transvaalu velké bohatství, což změnilo ekonomické poměry v Jižní Africe a ohrožovalo britskou kontrolu v této oblasti. Zároveň se transvaalský prezident Paul Kruger snažil za každou cenu zachovat nezávislost Transvaalu, kterou nedávno nabyt. Politickou stabilitu však ohrožovalo velké množství cizinců, kteří proudili do Transvaalu s cílem těžby zlata. Jednalo se především o britské imigranty, proto hrozilo, že budou chtít navrátit území pod britskou nadvládu. Kruger se z toho důvodu rozhodl omezit volební právo pro cizince.⁷¹

⁶⁸ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 80-93. ISBN 00-912-5700-X.

⁶⁹ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 183-185. ISBN 978-0-7432-8618-3.

⁷⁰ PHIMISTER, I. R. Rhodes, Rhodesia and the Rand. *Journal of Southern African Studies*. 1974, **1**(1), s. 74-90.

⁷¹ BLAINEY, G. Lost Causes of the Jameson Raid. *The Economic History Review*. 1965, **18**(2), s. 350-366.

4. Britská jihoafrická společnost

Během bojů o sjednocení dolů a poté, co se dostalo Bečuánsko do britských rukou, se Rhodes rozhodl zaměřit svou pozornost na oblast zvanou Matabeleland. Jedná se o území na sever od Bečuánska, které bylo obývané kmenem Ndebele. Tento kmen byl jedinou domorodou ozbrojenou jednotkou na jihu Afriky v čele s králem Lobengulou.⁷² Příslušníci Ndebele pravidelně podnikali útočné vpády na sousední území, Rhodesovi proto bylo jasné, že se s nimi dříve či později potýkat bude. Podnětem k rychlejší akci se stalo objevení minerálního potenciálu Matabelelandu, kterého si všimli především Němci, Portugalci a transvaalští Búrové. Začaly se také objevovat zvěsti, že chce Transvaal vyhlásit nad územím svůj protektorát.⁷³ V neposlední řadě jevil Rhodes zájem o Matabeleland také díky jeho výhodné pozici pro stavbu transafrické železnice, zároveň by tak britské osídlení postupně obklopilo Transvaal, což by ho donutilo se spojit s britskými koloniemi.⁷⁴

Rhodes se proto spojil s administrátorem Bečuánska Sidneyem Shippardem a spolu tlačili na vysokého komisaře pro Jižní Afriku Sira Herculese Robinsona, aby předešel Transvaal a vyhlásil nad územím kmene Ndebele protektorát.⁷⁵ V tom mu Robinson nevyhověl, ale díky skvělým vyjednávacím schopnostem Rhodese, odeslal Robinson vůdci kmene Lobengulovi žádost, aby nevstupoval do žádné dohody s cizí mocí bez povolení britského vysokého komisaře. S tím Lobengula souhlasil. K takto opatrnému kroku došlo především proto, že Robinson nechtěl vyvolat konflikt s Londýnem, ale zároveň jím byla odstraněna bezprostřední hrozba. Británie tak získala možnost převzít nad územím nadvládu ve chvíli, kdy to pro ni bude výhodné. Lobengula souhlasil také proto, že si uvědomoval, že izolovanost kmene Ndebele je u konce a bílí obyvatelé okolních oblastí brzy napadnou jeho území.⁷⁶ Na základě toho byla na začátku roku 1888 podepsána smlouva o „jednotě a míru“ mezi královnou Viktorií a Lobengulou.

To však Rhodesovi nestačilo a jeho dalším cílem bylo získat výsostné povolení těžit minerály v Matabelelandu. V tuto chvíli se pro něj staly finance získané ze spojených dolů více

⁷² MAUROIS, André. *Cecil Rhodes*. London: Collins, 1968, Makers of History.

⁷³ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 74-91. ISBN 03-930-2575-6.

⁷⁴ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 127-132. ISBN 08-525-5010-3.

⁷⁵ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 93-117. ISBN 00-912-5700-X.

⁷⁶ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 44-51. ISBN 0520026934.

klíčové než kdy dříve, což podnítilo jeho snahy o ještě rychlejší zakončení bojů o sjednocení dolů. Výsledkem byl již zmíněný vznik sjednoceného koncernu *De Beer Consolidated Mines*.⁷⁷

Proti smlouvě o „jednotě a míru“, podepsané mezi Lobengulou a britskou královnou Viktorií, se pochopitelně postavili transvaalští Búři a Portugalci.⁷⁸ Kromě nich byli pro Rhodesovy plány další hrozbou Lord Gifford a George Cawston – dva vlivní muži, v britských vládních kruzích mnohem známější než Rhodes, kteří měli těžařskou společnost v Bečuánsku a usilovali o prodloužení kapské železnice až do Matabelelandu, což se křížilo s Rhodesovými plány na transafrickou železnici. Zároveň Gifford a Cawston plánovali založit *chartered company*, která by získala pověření od Britské koruny, aby spravovala území, na která získala povolení. *Chartered companies* (pověřené společnosti) byly soukromé společnosti, které byly organizovány a pověřeny Britskou korunou, aby vládly koloniálním územím. Mezi nejznámější z nich patří například Britská Východoindická společnost. Myšlenka založení *chartered company* byla Rhodesovi poprvé navrhována v roce 1885, když se řešila otázka Bečuánska, ten jí však v té době zamítl. Založení *chartered company* jako možný způsob uskutečnění expanze na sever byla však pro Rhodese v roce 1888 již validní možností. Bylo totiž jasné, že ani vláda britského impéria, ani Kapsko nebudou ochotny přímo zasáhnout v záležitosti Lobengulova Matabelelandu a *chartered company* se tak zdála jako ideální řešení této situace.⁷⁹

Britské vládě se tato myšlenka líbila proto, že přinášela možnost získání potenciálně bohaté oblasti pod britskou správu a otevírala tak dveře další expanzi na sever bez přímých britských zásahů a výdajů.⁸⁰ Rhodes byl také pro zisk pověření (*charter*) v dobré pozici – v oblasti Jižní Afriky byl dostatečně známý, dokonce známější než Gifford a Cawston a díky svým společnostem *De Beers Consolidated Mines* a *Gold Fields Company* měl i dostatek finančních prostředků. Ministerstvo kolonií se také opíralo ve věcech týkajících se Jižní Afriky o názor úředníků v Jižní Africe, na něž měl Rhodes velký vliv. Jedním z nich byl právě i vysoký komisař Robinson, který byl Rhodesovým přítelem a byl přesvědčen o správnosti Rhodesových přístupů k jihoafrickým problémům. Zároveň také vlastnil několik akcií Rhodesových společností. Rhodesovým blízkým přítelem a dle závěti jedním z vykonavatelů jeho vůle byl také náměstek komisaře pro Bečuánsko Sir Sidney Shippard.⁸¹ Na druhou stranu, postavení

⁷⁷ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 74-91. ISBN 03-930-2575-6.

⁷⁸ Tamtéž. s. 92-107.

⁷⁹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 93-117. ISBN 00-912-5700-X.

⁸⁰ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 131. ISBN 08-525-5010-3.

⁸¹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 93-117. ISBN 00-912-5700-X.

Rhodes v londýnských kruzích nebylo příliš dobré. Byl tam znám jako velmi probúrský, negativně byly vnímány především jeho postoje v problému Bečuánska, které vedly k tomu, že nahradil Johna Mackenzieho na pozici britského komisaře. V Londýně ho znali také pro jeho ne příliš gentlemanské chování a vystupování.⁸² Proto se Rhodes vydal v létě 1888 do Londýna, aby se zde stal známějším a získal lepší reputaci.⁸³

Po návratu do Kapska poslal Rhodes za Lobengulou výpravu, jejíž členem byl i Charles Rudd. Jejich úkolem bylo od Lobenguly získat dokument, na základě kterého by Rhodes mohl tvrdit, že si zajistil právo na správu území a poté by žádal od britské vlády schválení pověření (*Royal Charter*), podle kterého by se jeho společnost stala *chartered* (pověřenou). Členové výpravy však věděli, že Lobengula nepodepíše žádnou dohodu, ve které by někomu postoupil svou svrchovanost. Byl mu proto předložen částečně podvodný dokument, v kterém Rudd žádal právo těžit minerály. Lobengulovi v něm bylo nabídnuto, že se Rhodes postará o to, aby ho již neobtěžovali žádní další bílí těžaři tak, že jim zabrání ve vstupu do jeho království. Tato dohoda by poté byla představena britské vládě s tím, že je potřeba *chartered company*, aby bylo možné úspěšně kontrolovat bílé osadníky na území Lobengulova království. Koncese byla po dlouhém vyjednávání podepsána a Lobengulovi v ní byly mimo jiné slíbeny pravidelné dodávky zbraní a střeliva, i když bylo zakázané prodávat nebo darovat zbraně Afričanům žijícím mimo kapskou kolonii.⁸⁴ Vzhledem k tomu, co Lobengula Ruddovi a jeho společníkům podpisem koncese umožnil, je pravděpodobné, že určitou roli při přesvědčovacím procesu hrálo i podplácení a korupce. Zároveň také není jisté, jestli král kmene Ndebele plně rozuměl tomu, jaký je doslovný význam koncese.⁸⁵

Mezitím již ovšem Cawston a Gifford v Londýně vyjednávali o udělení pověření (*Royal Charter*) jejich společnosti. Ministr kolonií jim navrhl, aby se spojili s Rhodesem a zároveň jim oznámil, že rozhodnutí o udělení pověření bude učiněno až poté, co se k tomu vyjádří Sir Hercules Robinson. Oběma jim začalo být jasné, že nemají šanci Rhodese porazit a navrhli mu sloučení. Rhodes přijal návrh s nadšením, protože si také uvědomoval, že jedna strana nemá šanci uspět bez té druhé – Cawston a Gifford měli vliv v Británii a Rhodes zase v Jižní Africe.

⁸² GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 56-57. ISBN 0520026934.

⁸³ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 93-117. ISBN 00-912-5700-X.

⁸⁴ SAMKANGE, Stanlake. *On trial for my country*. London: Heinemann, 1983, s. 50-67. ISBN 0435900331.; MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 216-220. ISBN 978-0-7432-8618-3.

⁸⁵ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 70-71. ISBN 0520026934.

Cawstonovi a Giffordovi se přes jejich zprostředkovatele podařilo získat dopis od Lobenguly, ve kterém žádal britskou královnu o pomoc proti expandujícím Portugalcům. To bylo dalším argumentem ve prospěch pověření (*Royal Charter*).⁸⁶ Po společných jednáních založili Rhodes a jeho společníci spolu s Cawstonem a Giffordem společnost *Central Search Association*. Tato společnost měla být pouze nástrojem, pomocí kterého by Rhodes a původní investoři ovládali budoucí Britskou jihoafrickou společnost, která v té době ještě neexistovala.⁸⁷ Této společnosti prodali její společníci všechny své nároky na práva v oblasti „domén Lobenguly a přilehlých území“. Její cíle pramenily z několika zdrojů, byl to však právě Rhodes, kdo později dodal společnosti životaschopnost a uvedl plány do pohybu. Jeho společníci Gifford a Cawston byli obchodníci s obchodními cíli. Rhodesův cíl však daleko překonal ty jejich; jak moc se ukázalo později, když Jameson napadl Transvaal.⁸⁸

V dubnu 1889 Lord Gifford a Rhodes podali oficiální žádost o pověření (*Royal Charter*) vzniklé Britské jihoafrické společnosti. Žádost požadovala pověření ke kolonizaci Matabelelandu, převzetí protektorátu Bečuánsko a rozšíření železnice a telegrafu směrem na sever skrze Bečuánsko a novou kolonii. Nikoho neznepokojoval fakt, že žádali mnohem více, než jim bylo povoleno Lobengulou.⁸⁹ Netajili se také tím, že v budoucnu plánují rozšířit své pravomoci i na některá území na východě Afriky, která byla pod nadvládou Portugalska. Rhodes také doufal, že získáním nadvlády nad tímto územím by byla oslabena pozice Transvaalu, který by se v důsledku toho začlenil do Britského impéria jako součást velké unie od Kapska až po Zambezi. K tomu by dopomohli především Angličané, kteří tvořili většinu mezi držiteli těžařských povolení v Transvaalu.⁹⁰

Následovalo 6 měsíců jednání mezi Rhodesem a ministerstvem kolonií a ministerstvem zahraničních věcí, kde Rhodesovi ministerstva odkrývala politické problémy, které je potřeba překonat a radili mu, jakým způsobem to provést. Dále ho nabádali, aby rozšířil své aktivity i na další území za řekou Zambezi. Po těchto jednáních požádal Rhodes o rozšíření pověření ještě o další území směrem na sever Afriky.⁹¹ Během jednání se hovořilo také o přesunutí

⁸⁶ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 114-115. ISBN 03-930-2575-6.

⁸⁷ GALBRAITH, John. The British South Africa Company and Jameson Raid. *Journal of British Studies*. 1970, 10(1), s. 145-161.

⁸⁸ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 88-105. ISBN 0520026934.

⁸⁹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 93-117. ISBN 00-912-5700-X.

⁹⁰ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 84-85. ISBN 0520026934.

⁹¹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 93-117. ISBN 00-912-5700-X.

správy Protektorátu Bečuánsko pod správu Britské jihoafrické společnosti, protože tato oblast znamenala pro Británii velké výdaje a téměř žádné příjmy. Rhodes to však odmítl, protože dle jeho názoru by na to společnost zpočátku neměla kapacitu. Nabídl se ale, že společnost postaví telegrafní drát z Kapska přes Bečuánsko na vlastní náklady.⁹²

Proti udělení pověření (*Royal Charter*) protestovali jak jiní prospěcháři, kteří tvrdili, že jim Lobengula také udělil koncesi, ale především humanitární skupiny, kterým vadilo rozšiřování nadvlády bílých nad Afričany. Nejvíce kritických hlasů pocházelo od Společnosti pro ochranu domorodců (*The Society for the Protection of Aborigines*). Rhodesovi se však podařilo získat podporu tisku a prospěcháře vyplatil.⁹³ Zároveň mu předseda vlády navrhl, aby uklidnil opozici tím, že slíbí, že ve vedení společnosti budou muži dobrého společenského a politického postavení. Stali se jimi vévoda z Abercornu, vévoda z Fife a Albert Grey, budoucí 4. hrabě Grey. První dva z nich se ovšem na faktické činnosti společnosti nepodíleli.⁹⁴ Žádost tak byla odsouhlasena ministerstvem kolonií a ministerstvem zahraničních věcí a poté bylo pověření (*Royal Charter*) formálně vydáno jménem královny dne 29. října 1889.⁹⁵

Pověření (*Royal Charter*) bylo uděleno Britské jihoafrické společnosti, která se stala na veřejnosti známou jako *Chartered Company*. Pravomoci, které jí byly uděleny, byly enormní a dalekosáhle překračovaly Ruddovu koncesi.⁹⁶ Oblast působnosti společnosti byla definována jako „oblast Jižní Afriky ležící na sever od Britského Bečuánska a na sever a západ od Jihoafrické republiky /Transvaal/ a západně od portugalských dominií“; nebyly definovány žádné severní hranice.⁹⁷ Oprávnění společnosti byla definována velmi vágně, ale byly ustanoveny jisté oblasti výkonu moci. Rhodes a další řídicí osoby byli na kontrolovaném území oprávněni uzavírat dohody, získávat další koncese, udržovat policejní jednotku a vykonávat pravomoci nezbytné k vládnutí a udržení veřejného pořádku. Mohli také budovat železnice, cesty, přístavy, zapojovat se do těžebního a jiného průmyslu, zakládat banky a vodovody, vlastnit lodě, postupovat pozemky, řídit zákonný obchod a podnikání. Společnost byla naopak povinna dodržovat úctu k náboženství a zvykům místních domorodých obyvatel, potírat obchod

⁹² GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 110-112. ISBN 0520026934.

⁹³ MAUROIS, André. *Cecil Rhodes*. London: Collins, 1968, Makers of History.

⁹⁴ GALBRAITH, John. The British South Africa Company and Jameson Raid. *Journal of British Studies*. 1970, **10**(1), s. 145-161.

⁹⁵ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 93-117. ISBN 00-912-5700-X.

⁹⁶ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 120-123. ISBN 03-930-2575-6.

⁹⁷ African Syndicate: What a Syndicate Claims They Have Obtained from Queen Victoria. *Sacramento Daily Union*. 2. listopadu 1889, **62**(63).

s otroky a vnitrozemské otroctví a zabránit prodeji lihovin a alkoholu místnímu obyvatelstvu. Veškeré aktivity společnosti musely být schváleny britskou vládou.⁹⁸

⁹⁸ Charter of the British South Africa Company. *The London Gazette*. 20. prosince 1889, č. 26004, s. 7350-7354.

5. Rhodes předsedou vlády a vznik Rhodesie

Mezitím, co Rhodes se svými společníky vyjednávali podobu pověření (*Royal Charter*) a vznik Britské jihoafrické společnosti v Londýně, narůstala Lobengulova obava, že Ruddova koncese byla podvod. Situace se vyhrotila ve chvíli, kdy se vrátili poslové, které poslal Lobengula za britskou královnou, s dobře míněným dopisem od královny Viktorie, ve kterém mu radila, aby nevydal celý svůj kmen cizincům.⁹⁹ To podnítilo velkou nenávist obyvatel z kmene Ndebele proti Rhodesovi a bílým lidem. Nevraživost k bílým u nich panovala od počátku, Lobengula jim však bránil v jakémkoliv útoku. To se ovšem nyní změnilo a bílí obyvatelé Matabelelandu začali být masakrováni.¹⁰⁰

Rhodes měl v té době v Kapsku mnoho povinností, proto nemohl jet do Matabelelandu osobně, aby situaci řešil. Vyslal tam proto místo sebe svého přítele a spolubydlícího doktora Jamesona, který dorazil do Bulawayu, centra Lobengulovi říše, v říjnu 1889. Jamesonovi se podařilo zlomit Lobengulův odpor zřejmě také díky tomu, že byl Lobengula v čase jeho příjezdu nemocný a Jameson mu poskytl morfiium, které mu ulevilo od bolesti. Krátce na to přišel Lobengulovi další dopis od královny. Jameson ho však ještě před jeho doručením uchvátil a aby předešel opakování situace, změnil jeho obsah ve prospěch Britské jihoafrické společnosti a Rhodesie. Díky tomu se Jamesonovi podařilo získat od Lobenguly povolení těžít v severních oblastech území obývaného kmenem Ndebele nazývané Mashonaland. Jamesonovo jednání ukázalo, že přesto, že vláda měla mít kontrolní pravomoci nad *Chartered Company*, ve skutečnosti záležitosti ve střední Africe ve své moci neměla.¹⁰¹

Mezitím Rhodes v Kapsku zahájil kroky k rozšiřování železnice z Kimberley k hranicím Matabelelandu a začal pracovat na plánu jejího rozšíření až do Lobengulových domén.¹⁰² Uvědomoval si, že není času na zbytek – dozvěděl se totiž, že transvaalští búrové plánují další trek na sever a zároveň na západě Afriky byli Portugalci, kteří se nikdy nezřekli svých nároků na oblast Matabelelandu. V prosinci 1889 se proto rozhodl vyslat do království kmene Ndebele průzkumnou kolonu tvořenou dobrovolníky spolu s odzbrojenou jednotkou,

⁹⁹ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 134. ISBN 0520026934.

¹⁰⁰ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 227-228. ISBN 978-0-7432-8618-3.

¹⁰¹ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 204-221. ISBN 0-312-16982-5.

¹⁰² ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 135-147. ISBN 03-930-2575-6.

kvůli jejich ochraně. Vedením této kolony byl pověřen tříadvacetiletý bývalý voják Frank Johnson. Britská vláda pochopitelně požadovala ke schválení průzkumné kolony do Matabelelandu výslovné povolení od Lobenguly. Za takové bylo prezentováno slovní svolení k těžbě v Mashonalandu, které dal Lobengula doktoru Jamesonovi. Lobengulova nálada se ale brzy opět změnila k horšímu a ukázalo se, že pochod směrem na sever již nejspíš nebude pokojný. Přípravy přesto pokračovaly i nadále. Neznalý Lobengulova názoru, podpořil tuto kolonu i nový vysoký komisař kapské kolonie Sir Henry Loch.¹⁰³ Pochod byl nakonec zahájen v červnu 1890. K překvapení většiny na průzkumníky kmen Ndebele nezaútočil a na místo dorazili v září. Tam bez jakéhokoliv právního odůvodnění prohlásili území, na které dorazili, za území britského impéria a pojmenovali ho Fort Salisbury.¹⁰⁴

Rhodesovy kroky k rozšiřování železnice směrem na sever nepodporoval předseda kapské vlády Sir Gordon Sprigg. Sprigg prosazoval rozšiřování železnice na jihu Afriky, čímž se dostal do konfliktu s Rhodesem.¹⁰⁵

V kapském parlamentu nebyly v té době žádné politické strany, jen volnější uskupení. Největším uskupením bylo *Afrikaner Bond*, které bylo tvořeno především afrikánskými¹⁰⁶ farmáři v čele s Janem Hofmeyrem. Ve volbách v roce 1888 získali téměř polovinu křesel. Rhodes si uvědomoval jejich sílu a snažil se s nimi dlouhodobě udržovat dobré vztahy, například podpořil návrh zákona, který umožňoval používat holandštinu v parlamentu nebo začal zastávat některé názory, kterým dříve oponoval. Tyto dobré vztahy se pak projeví například v roce 1890, kdy Jan Hofmeyr podpořil *Chartered Company*. Rhodes proto oslovil *Afrikaner Bond* s žádostí o podporu v rámci sporu se Spriggem ohledně železnice.¹⁰⁷ Zároveň si však situaci pojistil oporou v tisku díky svému kontrolnímu podílu v novinách *Cape Argus*. Rhodesova podpora a argumenty byly díky tomu tak silné, že Sprigg přiznal porážku a rezignoval.

¹⁰³ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 145-152. ISBN 0520026934.

¹⁰⁴ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 204-221. ISBN 0-312-16982-5.

¹⁰⁵ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 148-149. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁰⁶ Pojmem *Afrikánci* jsou označováni Búrové na území britské Jižní Afriky. Někteří autoři používají tento pojem až v souvislosti s obdobím po Búrských válkách, jiní tak označují Búry, kteří se neúčastnili Velkého treku a zůstali na území britské Jižní Afriky. Tak je tomu i v této práci.

¹⁰⁷ TAMARKIN, Mordechai. *Cecil Rhodes and the Cape Afrikaners: the imperial colossus and the colonial parish pump*. Portland, Or.: Frank Cass, 1996, s. 85-133. ISBN 0-7146-4627-x.

Guvernér Kapska, Sir Henry Loch, proto musel najít nového předsedu vlády. Uvědomoval si, že kandidátem musí být někdo, kdo bude mít podporu *Afrikaner Bond*, jinak nebude mít vysoké šance na zvolení. Jako vhodný kandidát se proto zdál Cecil Rhodes, ten však překvapivě nebyl příliš dychtivý postu předsedy vlády. Jeho cílem bylo porazit Sprigga jenom proto, aby mohl uskutečnit své plány ohledně železnice. Nakonec ovšem návrh díky podpoře Hofmeyra přijal a stal se předsedou Kapska. Rhodes se stal předsedou kapské vlády v 37 letech, což lze považovat za velký úspěch vzhledem k tomu, že mu k tomu nedopomohlo ani jméno, ani žádný jiný vliv.¹⁰⁸ Rhodesovi jako předsedovi vlády nezbývalo vzhledem k rozložení sil v parlamentu nic jiného než sestavit velmi rozmanitou vládu. Aby si získal loajalitu jejich jednotlivých členů, rozdělil mezi ně jisté množství akcií *Chartered Company*.¹⁰⁹

Rhodesovým hlavním cílem jako předsedy kapské vlády byla sjednocená Jižní Afrika pod britskou vlajkou. Doufal, že prvním krokem bude vytvoření železniční a tarifní dohody s búrskými republikami a Natalem, v čemž ho jeho kabinet po počátečních neshodách podpořil. Ujednat prodloužení železnice a celní unii s Transvaalem a Oranžským svobodným státem už ale bylo náročnější. Jednání bylo náročné především s prezidentem Transvaalu Paulem Krugerem. Důvodem byl jeho strach o zachování nezávislosti a také vysoká cla za zboží, která byli transvaalští Búrové nuceni platit při převozu zboží skrze kapskou kolonii.¹¹⁰ Vyjednávání s Oranžským svobodným státem nakonec ovoce přineslo. Nejprve byla podepsána celní dohoda a později i dohoda o vzájemné pomoci v případě útoku cizí mocnosti.¹¹¹

Větším vládním problémem se stal zákon navržený *Afrikaner Bondem*, který umožňoval zaměstnavatelům vykonávat tělesné tresty na své černošské pracovní síle. Přesto, že tento zákon nakonec schválen nebyl, vyvolal rozpory uvnitř vlády a Rhodesova podpora tohoto návrhu vyvolala nevoli u některých jeho podporovatelů. Další vládní krize byla Rhodesem vyvolána kvůli zákonu, který zvyšoval majetkový cenzus pro získání volebního práva, čímž tím se nepřímě omezilo volební právo velkého množství míšenců.¹¹² Podobných vládních krizí bylo několik, proto bylo jasné, že vláda brzy padne. Rhodes se proto rozhodl v květnu 1893 rezignovat a díky

¹⁰⁸ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 148-150. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁰⁹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 159. ISBN 00-912-5700-X.

¹¹⁰ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 156-165. ISBN 03-930-2575-6.

¹¹¹ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 194-204. ISBN 978-0-7432-8618-3.

¹¹² TAMARKIN, Mordechai. *Cecil Rhodes and the Cape Afrikaners: the imperial colossus and the colonial parish pump*. Portland, Or.: Frank Cass, 1996, s. 134-237. ISBN 0-7146-4627-x.

svému vlivu v novinách zajistil, že za pád vlády byli obviněni liberálové. Ve volbách na počátku roku 1894 získal Rhodes a jeho podporovatelé dvoutřetinovou většinu.¹¹³

Rok poté, co se Cecil Rhodes stal předsedou vlády, se rozhodl vydat do Mashonalandu. Vydal se do oblasti Fort Salisbury, kde se usadila průzkumná kolona, kterou tam vyslal. Obsazení Mashonalandu Rhodes vždy považoval za pouze první krok v jeho plánu rozšířit britský vliv. Železnice, o kterou usiloval, měla pokračovat daleko za tímto územím. Rhodesovým problémem byl však boj s časem. Na území nedaleko Fort Salisbury si dělali zálusk také Portugalci, Němci, Belgičané nebo transvaalští Búrové. V podmínkách pověření (*Royal charter*), které získala Britská jihoafrická společnost stálo, že společnost může uzavírat dohody s místními vládci nejen na území definovaném pověřením, ale i na ostatních částech Afriky. Rhodes se rozhodl toto právo co nejlépe využít a vyslal na území severnějších oblastí Afriky své pověřence, aby s místními vládci dojednali dohody, ve kterých by získali koncesi podobnou té od Lobenguly. Úspěchem bylo především dojednání dohody, díky které společnost získala Barotseland (část dnešní Zambie).¹¹⁴ Rhodesovi lidé vkročili také na území Ňaska (také dnešní Zambie), kde od smrti Livingstona působili skotští misionáři. Zorganizovali tam policejní jednotky a ustanovili nad územím britské právo. Později *Chartered Company* převzala celou administrativu nad touto oblastí. Pro zajištění cesty na sever byl také klíčový zisk průchodu mezi jezery Ňasa (dnešní Malawi) a Tanganika – známé jako Stevensova cesta.¹¹⁵

Rhodesovým cílem však bylo získat především území na východ od Mashonalandu, které bylo pod vlivem Portugalců, aby získal přístup k moři. Zároveň by se získané území mohlo použít pro stavbu železnice. To ovšem nebylo tak jednoduché. Jednomu z Rhodesových pověřenců se podařilo získat koncesi od vůdce kmene obývajícího oblast Manica (část dnešního Zimbabwe), což Portugalci okamžitě zpochybnili a pokusili se znovu si zajistit moc nad tímto územím, čímž došlo k menšímu ozbrojenému střetu mezi vojáky Britské jihoafrické společnosti a Portugalci. Podobně to vypadalo během roku 1891 i na dalších územích na západ od Mashonalandu. Tento postup byl přerušen Anglo-portugalskou smlouvou podepsanou v červnu 1891, kterou k Rhodesově rozhořčení s Portugalskem ujednal předseda vlády Salisbury. Touto smlouvou bylo území na západ od Mashonalandu postaveno mimo dosah *Chartered*

¹¹³ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 261-272. ISBN 0-312-16982-5.

¹¹⁴ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 203-222. ISBN 0520026934.

¹¹⁵ MAUROIS, André. *Cecil Rhodes*. London: Collins, 1968, Makers of History.

Company.¹¹⁶ Pro společnost byl alespoň ujednán přístup k přístavu Beira, aby byla usnadněna doprava z těžařského centra.¹¹⁷

Krátce na to rezignoval administrátor Mashonalandu a na jeho místo byl jmenován doktor Jameson, který v té době byl zároveň výkonným ředitelem Britské jihoafrické společnosti. Jameson byl mezi průzkumníky oblíben, a to i přesto, že se na tuto náročnou pozici vůbec nehodil. Byl velmi nezkušený a ve svých rozhodnutích často unáhlený. Na tento post byl jmenován jen díky jeho přátelství s Rhodesem.¹¹⁸

Přesto, že Lobengula nechal průzkumníky obývat území Mashonalandu na základě Ruddovi koncese a nepodnikal proti nim žádné výpady, sami průzkumníci doufali, že Lobengula bude časem poražen. Považovali to za jediné řešení hrozby, které pro ně kmen Ndebele představoval – čekali pouze na vhodnou chvíli. Důvodem pro expanzi byla i nedostatečná výnosnost zlatých dolů v oblasti, kterou obývali.¹¹⁹ Lobengula si nebezpečí, které představovali průzkumníci v Mashonalandu uvědomoval, nebyl však připraven riskovat konfrontaci. Toho všeho si byli vědomi také Jameson s Rhodesem, ani oni nechtěli nic uspěchat. Jameson pocíťoval především prvotní potřebu stanovení hranice mezi územím kmene Ndebele a územím obývaným Britskou jihoafrickou společností. Lobengula však stále poskytoval pouze vyhýbavé odpovědi, což se pro Jamesona stalo výmluvou pro tažení proti kmenu Ndebele kdykoliv se mu bude chtít.¹²⁰

Území Mashonalandu obýval malý kmen Shona, který neustále podnikal výboje do Matabelelandu proti lidem z kmene Ndebele. Lobengula se proto v létě 1893 rozhodl proti nim vyslat do oblasti kolem Fort Victoria vojenskou výpravu s cílem tento kmen zlikvidovat. Před vysláním vojska, nechal Lobengula odeslat Jamesonovi dopis, ve kterém útok na území Mashonalandu vysvětloval a ujišťoval ho, že žádným bílým osadníkům nebude ublíženo. Tento dopis však nedorazil včas a Jameson mezitím nařídil svým lidem, aby proti masakrujícímu vojsku kmene Ndebele zaútočili a vyhnali je z území (známé jako *Victoria incident*). Jameson také nabyl dojmu, že nastal ten správný čas vést totální válku.¹²¹ Podařilo se mu pro ni získat

¹¹⁶ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 166-202. ISBN 0520026934.

¹¹⁷ MAUROIS, André. *Cecil Rhodes*. London: Collins, 1968, Makers of History.

¹¹⁸ GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 260-280. ISBN 0520026934.

¹¹⁹ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 234-260. ISBN 0-312-16982-5.

¹²⁰ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 279-288. ISBN 978-0-7432-8618-3.

¹²¹ RAFTOPOULOS, Brian a Alois MLAMBO. *Becoming Zimbabwe: a history from the pre-colonial period to 2008*. Harare: Weaver Press, 2009, s. 39-74. ISBN 978-1779220837.

dobrovolníky, kterým za účast v bojích byla nabídnuta půda a práva k těžbě zlata na nově dobytém území. Cecil Rhodes poskytl finance prodejem některých jeho akcií *Chartered Company*. Náborové aktivity byly utajované, Jameson nepožádal o jejich povolení ani kapskou vládu, tak ani britského vysokého komisaře. Důvodem bylo především to, že vysoký komisař Henry Loch vyjádřil nesouhlas s ozbrojeným útokem na Matabeleland aniž by k tomu byl dostatečný důvod, což dle jeho mínění dosavadní události neprokázaly. Podobné hlasy přicházely i z Londýna. Jameson a Rhodes proto pochopili, že společnost bude muset převzít veškerou odpovědnost za vojenské operace. Válka začala v říjnu 1893, přímou záminkou se stalo údajné zabavení dobytka lidmi z kmene Ndebele na území Mashonalandu. Během jednoho měsíce dorazili dobrovolníci k zničenému a opuštěnému Lobengulovu sídlu, který mezitím prchal na sever z Matabelelandu.¹²²

Rhodes se ještě před začátkem války rozhodl vydat do Mashonalandu. Nedorazil však do Fort Salisbury ihned, nejprve se skrýval v jednom z kempů, které byly po cestě. Důvodem byla obava, že by z ministerstva kolonií mohl být zaslán do Fort Salisbury telegram zakazující jakoukoliv invazi do Matabelelandu. Z toho důvodu se Cecil Rhodes přesunul do tohoto centra bílého osídlení v Mashonalandu až po začátku války.¹²³

Za nejdůležitější v celé válce bylo považováno dopadení Lobenguly kvůli sjednání vypořádací dohody, na které trvalo ministerstvo kolonií. To však nebylo jednoduché, protože jeho družina dlouho úspěšně odrážela veškeré Jamesonovo útočící vojsko. Nakonec zemřel Lobengula na počátku roku 1894, ještě před tím, než se k němu dostali Jamesonovi lidé. O příčině jeho úmrtí se vedou diskuze, jednou z možných variant jsou neštovice nebo otrava alkoholem. Samotný Rhodes však považoval válku za vyhranou ještě dříve, než Lobengula zemřel, protože již v prosinci 1893 rozpustil zbylé vojsko v Matabelelandu.¹²⁴ V té době se již začaly ozývat kritické hlasy z Británie. Rhodes byl osočován z rozpoutání války pouze k uspokojení vlastních potřeb a potřeb *Chartered Company*. Kritizován byl také za ovlivňování veřejného mínění skrze jeho pozici předsedy kapské vlády.¹²⁵

¹²² GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, s. 287-309. ISBN 0520026934.

¹²³ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 173-189. ISBN 03-930-2575-6.

¹²⁴ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 234-260. ISBN 0-312-16982-5.

¹²⁵ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 155. ISBN 00-912-5700-X.

Krise vedoucí k invazi do Matabelendu se odehrála ve stejnou dobu jako rozpad první Rhodesovy vlády. S nově sestaveným kabinetem byl Rhodes již mnohem spokojenější, protože byl jednotnější v názorech než ten první. V rámci své druhé vlády se rozhodl věnovat především „problému domorodců“, které považoval pouze za pracovní sílu. Za tímto účelem také zřídil post ministra pro záležitosti domorodců (*Minister of Native Affairs*).¹²⁶ Začal anexí Pondolandu, což bylo území mezi Natalem a Kapskem,¹²⁷ které bylo jediným nezávislým náčelnictvím na východním pobřeží. Již delší dobu tam působil Rhodesův pověřenec a snažil se od jejich náčelníka získat koncesi. Záminkou k obsazení se staly boje jednotlivých frakcí místního domorodého kmene, které se přesouvaly i za hranice bílých teritorií. Náčelník kmene byl donucen podepsat dohodu o postoupení své země v březnu 1894. Anexi schválil kapský parlament ještě téhož roku v červnu.¹²⁸

V létě 1894 představil Rhodes zákon, který nazval *Bill for Africa*. Tento návrh představoval jednu z Rhodesových odpovědí na „problém domorodců“. Týkal se oblasti Glen Grey ve východním Kapsku, ve které neoprávněně bydleli afričtí uprchlíci z okolních zemí bez jakéhokoliv práva na půdu. Afrikánským farmářům se dlouho nedařilo je vyhnat, a tak se tato oblast stala dlouhodobým tématem kapského zákonodárství. Rhodes pod vlivem *Afrikaner Bond* vytvořil komisi, kterou vyslal do Glen Grey, aby zjistila informace o místní situaci. Přesto, že bylo těmto lidem v Rhodesově návrhu přiznáno držení jistého množství půdy, tak byl z celkového pohledu velmi diskriminační, protože mimo jiné obsahoval myšlenku separace bílého a černého obyvatelstva. Vzhledem k nutnosti vyřešit problém této oblasti, byl nakonec Rhodesův návrh přijat i liberály, kteří byli původně silně proti němu.¹²⁹ Spolu s *Bill for Africa* spojil Rhodes touhu stát se vzorem pro politiku v otázkách domorodého obyvatelstva, která by pomohla se sjednocením Jižní Afriky. To se také o mnoho let později stalo a Rhodes je proto dodnes některými obviňován za vytvoření plánu pro apartheid. Na tento zákon je však potřeba se dívat v rámci dobového kontextu, kdy nebyl zdaleka tak radikální, jak se dnes zdá.¹³⁰

¹²⁶ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 259-262. ISBN 978-0-7432-8618-3.

¹²⁷ Pondoland. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2018-05-16]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Pondoland>

¹²⁸ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 190-194. ISBN 03-930-2575-6.

¹²⁹ TAMARKIN, Mordechai. *Cecil Rhodes and the Cape Afrikaners: the imperial colossus and the colonial parish pump*. Portland, Or.: Frank Cass, 1996, s. 134-237. ISBN 0-7146-4627-x.

¹³⁰ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 194. ISBN 03-930-2575-6.; TARASSOFF, Peter. Who's who in mineral names: Cecil John Rhodes (1853-1902). *Rocks and Minerals*. 2002, 77(1), s. 50-53.

Po válce v Matabelelandu a po konzultaci s *Chartered Company* předala britská vláda nařízením správu nad Matabelelandem (i Mashonalandem) této společnosti. Správa území jí byla dána pouze za podmínky, že domorodci budou mít právo nabývat a držet pozemky.¹³¹ Díky zisku Matabelelandu upevnil Rhodes svou pozici v centrální Africe. Otázkou však bylo, jak pojmenovat získané území Matabelelandu a Mashonalandu. Mnoho lidí navrhovalo, že by jméno této země mělo ctít svého zakladatele. Mezi návrhy bylo například „Rhodesland“ nebo „Cecilia“, nakonec byla ale zvolena Rhodesia, protože tiskem tak byla oblast nazývána už od chvíle, kdy Rhodes vyslal do oblasti průzkumnou kolonu. Jméno bylo Britskou jihoafrickou společností oficiálně potvrzeno v květnu 1895 a britskou vládou o rok později.¹³² Zisk Matabelelandu a vznik Rhodesie také podnítil velký zájem o akcie *Chartered Company*. Díky tomu mohla být železnice vystavena až do dnešní Zambie.¹³³

Rhodes vznik Rhodesie považoval za svůj životní úspěch. Radost mu ovšem překazila skutečnost, že v nově získané zemi nebyly zdaleka takové zásoby drahých kovů, jak se předpokládalo. Záchranou byly pouze inovace v těžebních metodách.¹³⁴ Druhý problém, který dělal Rhodesovi starosti, představoval pokračující konflikt britských osadníků s vládou prezidenta Krugera v Transvaalu kvůli velmi omezeným právům, kterými nebúrští osadníci disponovali.¹³⁵ V tomto období se Rhodesovi pravděpodobně poprvé zalíbila myšlenka revoluce v Transvaalu. Nejenže by to ukončilo Krugerovo škrcení důlního průmyslu, ale mohlo by to vyřešit Rhodesovy rostoucí finanční problémy a vydláždít cestu pro sjednocenou Jižní Afriku.¹³⁶

¹³¹ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 234-260. ISBN 0-312-16982-5.

¹³² ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 194-208. ISBN 03-930-2575-6.

¹³³ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 135-138. ISBN 08-525-5010-3.

¹³⁴ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 194-208. ISBN 03-930-2575-6.

¹³⁵ LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, s. 32-37. ISBN 0-586-05898-2.

¹³⁶ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 311-322. ISBN 978-0-7432-8618-3.

6. Jamesonův vpád a jeho důsledky

Nespokojenost nebúrského obyvatelstva Transvaalu stále narůstala, protože všechny jejich demokratické návrhy byly zavrhovány. Požadovali mj. rovná práva, skutečnou parlamentní vládu, svobodu pohybu po celé Jižní Africe a rovnost holandštiny a angličtiny. Kruger však odmítal všechny jejich požadavky především proto, že byli početnější než Búrové a hrozilo tak oslabení búrské pozice v Transvaalu.¹³⁷ Britský Vysoký komisař Sir Henry Loch se proto rozhodl vydat do Pretorie za Paulem Krugerem. Jeho příjezd doprovázely velké demonstrace nebúrského obyvatelstva a Loch se tak z Transvaalu vrátil s obavami, že by mohlo dojít k povstání v Johannesburgu, které by mohlo ohrozit i Bečuánsko.¹³⁸

Poté, co se o událostech dozvěděl Rhodes, uvědomil si, že povstání v Johannesburgu podporované ozbrojenou jednotkou, která by byla umístěná blízko transvaalské hranice s Bečuánskem, by mohlo být součástí plánu na porážku Krugera a zisk Transvaalu. Rhodes se proto rozhodl, že je vhodný čas podat žádost o přesunutí britského protektorátu Bečuánsko pod správu Britské jihoafrické společnosti. Od té doby, co získala Rhodesova společnost pověření (*Royal Charter*), bylo zřejmé, že k tomuto přesunu jednou dojde, ale časový rámeček pro tuto záležitost byl ponechán volný. Ministerstvo kolonií však prozatím žádost neschválilo.¹³⁹

Tou dobou se Sir Henry Loch rozhodl rezignovat na post Vysokého komisaře Kapska. Rhodesovi se díky svému již poměrně rozsáhlému vlivu podařilo na jeho místo protlačit svého kamaráda a bývalého vysokého komisaře Sira Hercula Robinsona a získal tak větší vliv na události v kapské kolonii. Krátce na to se Rhodes dozvěděl, že se Paul Kruger snaží navázat užší vztahy s Němci, což by mohlo ohrozit jeho plán. Uvědomil si, že musí jednat rychleji. Rhodesův plán byl velmi prostý – nejprve by došlo k povstání nebúrského obyvatelstva Transvaalu v Johannesburgu a na pomoc by jim přišly ozbrojené jednotky a společně by svrhli Krugerův režim. Nejprve však musely být tajným způsobem dopraveny zbraně do Johannesburgu, takže přesto, že byl plán velmi jednoduchý, tak byl také velmi nebezpečný. Problémem bylo také získat svolení britské vlády k umístění ozbrojených jednotek na hranici Bečuánska a Transvaalu. Tento problém byl vyřešen díky Rhodesovým agentům, kterým se o

¹³⁷ MAUROIS, André. *Cecil Rhodes*. London: Collins, 1968, Makers of History.

¹³⁸ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 135-138. ISBN 08-525-5010-3.

¹³⁹ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 209-216. ISBN 03-930-2575-6.

tom podařilo přesvědčit nového ministra kolonií Josepha Chamberlaina.¹⁴⁰ Není však jisté, do jaké míry Chamberlain věděl o skutečném plánu. Pravděpodobně totiž nebyl seznámen s úplnou pravdou. I přes to ho však Rhodes posléze považoval za stejně zodpovědného za celou akci, jako sám sebe.¹⁴¹ Reprezentanti *Chartered Company* se také pokusili přemluvit tohoto ministra o svěřeni správy celého Bečuánska do rukou Britské jihoafrické společnosti, protože by to nyní bylo velmi příhodné vzhledem k plánovanému rozestavění jednotek. Společnosti ale byla nakonec přenechána pouze správa územního pásu na hranici s Transvaalem za účelem stavby železnice. Rhodes sice s výsledkem příliš spokojen nebyl, získal ovšem alespoň jistou základnu v Bečuánsku.

Poté, co bylo toto vše schváleno Chamberlainem, Britská jihoafrická společnost vyhlásila, že jí byla udělena teritoriální práva k Bečuánsku a že rezidentním komisařem se stává doktor Leander Starr Jameson.¹⁴² Rhodes vždy zamýšlel, že by Jameson měl být zodpovědný za vojenské operace, vzhledem k jeho úspěšnému tažení proti Lobengulovi. Jameson tedy začal provádět kroky, aby zajistil úspěch akce, jako bylo jednání s jednotlivými vůdci povstání v Johannesburgu a vyslání ozbrojených jednotek na hranici. Veřejně proklamovaným důvodem pobytu vojska na hranici byla potřeba střežit budovanou železnici, proto nikdo, ani Kruger, nezískával podezření. Mezitím k Rhodesově potěšení díky Krugerovým opatřením narůstalo napětí uvnitř Transvaalu.¹⁴³

Povstání v Johannesburgu bylo naplánováno na konec prosince 1895. Jameson měl k dispozici nedatovaný dopis, který ho žádal o vojenskou pomoc, který plánoval použít v pravý okamžik po doplnění příslušného data. Rovněž se domluvil s místním tiskem, aby ve správnou chvíli předem připravený dopis otiskl.¹⁴⁴ Mínilo se také, že jakmile vypuknou nepokoje, tak se Sir Hercules Robinson vydá do Transvaalu, aby tam působil jako arbitr sporu. S tím souhlasil i Joseph Chamberlain, který předpokládal, že by se tak Transvaal stal britskou kolonií a později součástí formující se jihoafrické federace.¹⁴⁵

¹⁴⁰ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 273-304. ISBN 0-312-16982-5.

¹⁴¹ GALBRAITH, John S. The British South Africa Company and Jameson Raid. *Journal of British Studies*. 1970, **10**(1), s. 145-161.

¹⁴² LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, s. 38-43. ISBN 0-586-05898-2.

¹⁴³ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 209-216. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁴⁴ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 135-138. ISBN 08-525-5010-3.

¹⁴⁵ LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, s. 182-187. ISBN 0-586-05898-2.

Těsně před vypuknutím plánované akce však začaly být pochybnosti ohledně dostatečného množství povstalců, velikosti ozbrojené jednotky a panovaly obavy, že bude celá akce prozrazena. Vedením *Chartered Company* bylo proto rozhodnuto, že se celý plán odloží. Rhodes byl kontaktován, aby akci odvolal, ale kvůli jeho nedbalému přístupu a Jamesonově nedostatečné pozornosti k příchozím telegramům, se zpráva k Jamesonovi nedostala včas. I když se Jameson dozvěděl, že na veřejnost unikly nějaké informace týkající se plánované akce, byl velmi odhodlaný akci zahájit a rozhodl se proto pokračovat. Nechal také přestříhnout telegrafní dráty spojující Bečuánsko s Kapskem, aby mu v zahájení už nemohl nikdo bránit. Rhodes podnikl poslední pokus k zastavení Jamesona těsně před tím, než byly telegrafní dráty přestříženy, zpráva však již nedošla.¹⁴⁶

Na konci prosince Jameson se svou jednotkou překročil hranice Transvaalu. Búrové, kteří měli informace o vpádu již předem, proti němu ihned zahájili protiútok a ještě ten den se Jameson vzdal. Okamžitě poté, co se Rhodes dozvěděl o Jamesonově kapitulaci, rezignoval na post předsedy vlády. Bylo mu jasné, že se bude muset v Británii zpovídat za tyto události a že hrozí, že bude Britské jihoafrické společnosti odňato pověření (*Royal Charter*). V lednu 1896 proto vyplul do Anglie.¹⁴⁷ Mezitím byli někteří z povstalců v Transvaalu zatčeni, všichni ale byli nakonec propuštěni na kauci, kterou zaplatili Rhodes a také Alfred Bait, který celý Jamesonův vpád spolufinancoval.¹⁴⁸

Rhodesovo postavení v rámci britské veřejnosti zachránil pro něj vhodně načasovaný telegram který poslal německý císař Paulu Krugerovi, ve kterém mu gratuloval k udržení jeho pozice. To bylo britským lidem viděno jako německé vměšování do tranvaalských záležitostí a zvedlo to vlnu vlastenectví, která posunula britské veřejné mínění zpět ve prospěch Rhodese.¹⁴⁹ Ten si ovšem uvědomoval, že podpora veřejnosti nezachrání jeho pozici u londýnských autorit. Jednání s ministrem kolonií Chamberlainem ale nakonec bylo jednodušší, než Rhodes čekal. Chamberlain především nechtěl, aby vyšlo najevo, že o plánu předem věděl. Byl proto ochotný s Rhodesem spolupracovat na co nejlepším ujednání celé situace. Slíbil mu, že bude bojovat za to, aby si Rhodesova společnost mohla *Royal Charter* ponechat. Nicméně mu také sdělil, že Rhodesie bude muset přejít pod imperiální kontrolu vzhledem k tomu, že policie společnosti

¹⁴⁶ Tamtéž. s. 68-83.

¹⁴⁷ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 216-225. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁴⁸ LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, s. 108-119. ISBN 0-586-05898-2.

¹⁴⁹ OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. s. 135-138. ISBN 08-525-5010-3.

byla nyní v nemilosti. Britská jihoafrická společnost mohla ale nadále v oblasti jmenovat civilní úředníky včetně soudců.¹⁵⁰

Během svého pobytu v Londýně se z událostí musel Rhodes zodpovídat i před radou Britské jihoafrické společnosti. Ti její členové, kteří o přípravách Jamesonova vpádu nevěděli, byli šokováni a požadovali Rhodesovu okamžitou rezignaci na post výkonného ředitele a člena rady společnosti. Mezi ně se řadili především Cawston a Gifford, kteří poté, co Rhodes rezignaci podal, tlačili na ostatní členy rady, aby ji co nejdříve přijali. Několik členů však dlouho bylo proti buď z důvodu loajality k Rhodesovi, nebo z obavy, že v případě, že by Rhodesovu rezignaci přijali, nebyla by *Chartered Company* schopná další existence. Nakonec se do toho vložil ministr kolonií Chamberlain, který s podporou vlády radě doporučil, aby Rhodesovu rezignaci přijala. K tomu došlo v červnu 1896. To ovšem nezměnilo fakt, že i nadále byl Rhodes nejmocnější osobností ve společnosti.¹⁵¹

Rhodes se velmi brzy rozhodl opustit Londýn a po krátkém cestování se na konci března 1896 vrátil do Afriky. Tam ho zasáhla zpráva, že příslušníci kmene Ndebele začali útočit na izolovaná bílá osídlení a vraždili bílé obyvatelstvo. Afričané v Rhodesii, kteří byli povzbuzeni Jamesonovou porážkou a ohrožením role Britské jihoafrické společnosti, zaútočili na své dobyvatele.¹⁵² Kmenu Ndebele přinesli bílí dobyvatelé pouze pohromu – jejich tradiční způsob života byl rozbit a jejich král byl mrtev. Okupace jejich území nebyla postupným procesem, ale náhlým a brutálním převzetím. Jejich majetek a dobytek byl zabaven a byl předán dobrovolníkům z Jamesonovy armády, kteří to měli slíbené za vstup do armády. Tyto události úplně změnila tradiční strukturu Lobengulova království. Zároveň krátce po příchodu bílých osadníků, vypukla v Rhodesii série přírodních katastrof a nemocí, což jen přispělo k narůstajícímu nepřátelství kmenu Ndebele. Situaci nepomohla ani represivní opatření ze strany policie, kterou tam *Chartered Company* ustanovila. To vše způsobilo vznik opozice vůči správě, která vyvrcholila povstáním.¹⁵³

V čase vypuknutí povstání byl Cecil Rhodes právě v Rhodesii. Odebral se tam, aby se vyhnul vlastní inkriminaci v rámci vyšetřování Jamesonova vpádu, které probíhalo v Kapsku.

¹⁵⁰ LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, s. 231-237. ISBN 0-586-05898-2.

¹⁵¹ GALBRAITH, John S. The British South Africa Company and Jameson Raid. *Journal of British Studies*. 1970, **10**(1), s. 145-161.

¹⁵² THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 273-304. ISBN 0-312-16982-5.

¹⁵³ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 354-361. ISBN 978-0-7432-8618-3.

Povstání mu dalo validní důvod k tomu, aby se tam zdržel déle.¹⁵⁴ Vzpoura ale ještě více ohrozila existenci *Chartered Company*, protože se mohla stát dalším důvodem k odebrání pověření (*Royal Charter*). Rhodes si uvědomil, že situaci zachrání pouze velké gesto z jeho strany. Nebyl však schopen porazit povstalce sám, se svou nedostatečně vybavenou malou armádou, což si také uvědomovala Británie, která mu poslala na pomoc ozbrojené jednotky. Rhodes postupoval proti povstání bez jakéhokoliv slitování a stejně brutálně, jako postupovali povstalci.¹⁵⁵

V červnu 1896 se situace ještě zhoršila, když na bílé osadníky začali útočit i příslušníci kmene Shona, což byli původní obyvatelé Mashonalandu. Boje mezi bílými osadníky a kmenem Ndebele viděli jako příležitost, jak nastolit vlastní nadvládu nad územím. Brzy se ovšem ukázalo, že porazit bojovníky Shona nebude tak jednoduché, jak se předpokládalo, vzhledem k jejich velké vytrvalosti. Nakonec se bílá armáda uchýlila k velmi brutálním a nehumánním taktikám, které však kmen Shona nakonec zlomily.¹⁵⁶

Rhodesův postup v Matabelelandu proti povstalcům Ndebele se ukázal jako ne příliš úspěšný, rozhodl se proto změnit taktiku. Už nechtěl více prodlužovat boje, protože dlouhá válka by mohla ještě více ohrozit další existenci *Chartered Company*. Rhodes si také uvědomoval, že krvavé vítězství by mu nepomohlo obnovit jeho pověst, rozhodl se proto s příslušníky kmene Ndebele vyjednávat o míru.¹⁵⁷ Uvědomoval si však, že to nebude jednoduché. Jedním z důvodů byl fakt, že Ndebele již byli mnohokrát bílými podvedeni. Tento problém se vyřešil nakonec náhodou pomocí vdovy po bývalém králi tohoto kmene Mzilikazim, která byla během potlačování povstání zajata a přinucena zprostředkovat jednání. Po několika měsících jednání se v říjnu 1896 podařilo ujednat mír, což bylo pro Rhodese velkým úspěchem, který mu zajistil návrat mezi členy rady Britské jihoafrické společnosti. Tyto zkušenosti v Matabelelandu také změnili Rhodesův přístup k lidem z kmene Ndebele – od té doby k nim choval neskrývaný respekt.¹⁵⁸

Mezitím však dále pokračovalo soudní projednání Jamesonova vpádu v Londýně a Jameson byl odsouzen za „přípravu vojenské expedice proti přátelskému státu“ k 15 měsícům

¹⁵⁴ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 204. ISBN 00-912-5700-X.

¹⁵⁵ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 226-233. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁵⁶ RANGER, Terence O. *Revolt in Southern Rhodesia, 1896-7: a study in African resistance*. London: Heinemann, 1967, s. 268-311.

¹⁵⁷ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 205-206. ISBN 00-912-5700-X.

¹⁵⁸ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 354-361. ISBN 978-0-7432-8618-3.

vězení.¹⁵⁹ Nakonec byl však ve vězení kvůli špatnému zdravotnímu stavu pouze něco málo přes 4 měsíce. Přes Rhodesovy obavy se brzy ukázalo, že neztratil podporu kapské společnosti a vyjednání míru v Rhodesii mu ji zajistilo ještě větší.¹⁶⁰ Jamesonův vpád ale ukončil spojenectví mezi Rhodesem a *Afrikaner Bond*. Důvodem bylo především Hofmeyerovo zklamání z Rhodese, které Rhodes považoval za zradu.¹⁶¹

Ani úspěch v Rhodesii však Rhodese nezachránil od soudního přelíčení v jeho otázce v rámci této nepovedené akce. Do Londýna se znovu kvůli vyšetřování vydal v lednu 1897 a po příjezdu se nejprve snažil přesvědčit Chamberlaina, aby vyšetřování zastavil. Pokusil se ho vydírat tím, že ho během vyšetřování také inkriminuje. Chamberlain však rozhodoval o odebrání pověření Britské jihoafrické společnosti, což bylo pro Rhodese cennější, takže se vydírání vzdal. Navíc, pokud by se Chamberlain pokusil vyšetřování zastavit, mohlo by to působit podezřele a v konečném důsledku by mohl být obviněn ze spoluúčasti na přípravách vpádu. Vyšetřovací výbor zasedal poprvé v únoru 1897. Rhodes na něm přiznal svou zodpovědnost za vpád, ale upozornil, že k tomu byl doveden podmínkami v Jižní Africe. Na ostatní otázky odpovídal vyhýbavě a odkazoval se na patriotismus. Celé vyšetřování skončilo v červenci, kdy se výboru kvůli nedostatku důkazů nepodařilo dosáhnout rozhodného závěru a označil tak celou akci pouze za „neoprávněnou“.¹⁶²

Kvůli nerozhodnému výsledku vyšetřování Jamesonova vpádu a díky úspěšnému vyjednání míru v Rhodesii byl Rhodes v dubnu 1898 znovu jmenován členem rady Britské jihoafrické společnosti. Krátce na to byl také navrhnut na pozici ředitele, do které byl zvolen a stal se tak jejím nezpochybnitelným vůdcem.¹⁶³ Přesto, že si znovu zajistil svou pozici v *Chartered Comany*, nikdy už nezískal takovou veřejnou a politickou moc, jakou disponoval před Jamesonovým vpádem.¹⁶⁴

¹⁵⁹ LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, s. 120-126. ISBN 0-586-05898-2.

¹⁶⁰ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 242-264. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁶¹ TAMARKIN, Mordechai. *Cecil Rhodes and the Cape Afrikaners: the imperial colossus and the colonial parish pump*. Portland, Or.: Frank Cass, 1996, s. 238-251. ISBN 0-7146-4627-x.

¹⁶² LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, s. 253-299. ISBN 0-586-05898-2.

¹⁶³ GALBRAITH, John S. The British South Africa Company and Jameson Raid. *Journal of British Studies*. 1970, 10(1), s. 145-161.

¹⁶⁴ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 211. ISBN 00-912-5700-X.

7. Konec života a Rhodesův odkaz

Po návratu do Afriky se Rhodes na konci roku 1897 usadil v Rhodesii a zabýval se záležitostmi Britské jihoafrické společnosti, která pokračovala ve stavbě železnice. Vzhledem k zhoršujícímu se zdravotnímu stavu způsobenému srdeční chorobou, zamýšlel sepsat novou závěť, kde by se vykonavatelem jeho vůle stal jeho bankéř Lewis Michell. Kvůli infarktu, který Cecil Rhodes utrpěl, se k němu také navrátil doktor Jameson, se kterým se po Jamesonově vpádu odloučil.¹⁶⁵ Poté, co se jeho zdravotní stav zlepšil, se vydal do Kapského města, kde se díky velké podpoře části obyvatelstva rozhodl znovu kandidovat do parlamentu. Tématem jeho volební kampaně byla především unifikace Jižní Afriky. Kvůli Jamesonově vpádu se však již nemohl spolehnout na podporu *Afrikaner Bond*, musel proto hledat voličstvo jinde. Zaměřil se především na Afričany a míšence, a proto bylo nutností, aby změnil svoje často proklamované motto „rovná práva pro všechny bílé muže na jih od Zambezi“. Nová verze zněla „rovná práva pro všechny civilizované muže na jih od Zambezi“, což se také stalo jeho volebním sloganem. Rhodesova strana sice volby nakonec prohrála, jemu se však podařilo získat mandát za svůj původní okres Barkley West, který v parlamentu zastupoval až do konce svého života.¹⁶⁶

Jeho zdravotní stav se ale i nadále zhoršoval, proto chtěl svůj čas organizovat efektivněji a došel k rozhodnutí, že se nadále nebude účastnit parlamentních zasedání a bude se plně věnovat rozvoji území, které byly pod správou *Chartered Company*. Přesunul se tedy do Rhodesie, kde pracoval na dalším rozšíření železnice.¹⁶⁷

Následně, v roce 1899, napsal Cecil Rhodes svou poslední verzi závěti. Poprvé v ní bylo ustanoveno stipendium pro „mladé kolonisty“, které zamýšlel už při psaní té první. Cílem bylo poskytnout stipendium kvalifikovaným mladým lidem z britských kolonií na studium na Oxfordu, kteří by se poté vrátili do své domoviny a tam by šířili britský vliv. Tito lidé by tedy tvořili to, co ve svých dřívějších závětích označoval jako „tajnou společnost“. Kritéria pro udělení stipendia nebyla příliš akademická, požadoval například morální sílu jejich charakteru

¹⁶⁵ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 242-264. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁶⁶ ROTBERG, Robert I. *The founder: Cecil Rhodes and the pursuit of power*. New York: Oxford University Press, 1988. s. 584-618. ISBN 03-162-8630-3.

¹⁶⁷ THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, s. 322-349. ISBN 0-312-16982-5.

nebo instinkt k vedení.¹⁶⁸ Rhodes měl po celý svůj život k Oxfordu velmi kladný vztah, v roce 1899 tam dokonce získal spolu s Lordem Kitchenerem čestný doktorát.¹⁶⁹

Přes všechny události měl Cecil Rhodes velké množství podporovatelů, kteří ho bouřlivě vítali, kamkoliv přijel. Od roku 1899 už ale nebyl kvůli svému zdravotnímu stavu příliš aktivní a zdržoval se spíše doma. V témže roce také narůstalo napětí mezi Kapskem a Transvaalem a zdálo se, že válka je nevyhnutelná.¹⁷⁰ Důvodem bylo především to, že situace nebúrského obyvatelstva Transvaalu nebyla nijak od Jamesonova vpádu vyřešena. Nebyl to schopen urovnat ani Alfred Miler, nový Vysoký komisař, který byl s tímto cílem na svou pozici jmenován. Příčinou bylo především to, že byl stejně jako Rhodes odhodlaný zajistit nadvládu anglicky mluvící rasy po celé Jižní Africe a plánoval ustanovení britské nadvlády nad búrskými republikami. Anglicky mluvící obyvatelé Transvaalu proto doufali, že on jim pomůže prosadit své zájmy.¹⁷¹

Těsně před Vánoci v roce 1898 byl nechtěně zabit jeden anglický důlní pracovník v Johannesburgu, což vztahy ještě více vyhrotilo, Rhodes však až do poslední chvíle věřil, že k válce nedojde. V říjnu 1899 vydal prezident Kruger ultimátum, ve kterém požadoval odvolání všech britských vojenských jednotek, které jsou umístěny u hranic s Transvaalem. Vzhledem k velmi krátké době, kterou dal Kruger v ultimátu Británii na to, aby odpověděla, se v podstatě jednalo o vyhlášení války. Konflikt vešel ve známost jako druhá búrská válka.¹⁷² Ihned poté se začaly šířit informace, že Búrové plánují zajmout Cecila Rhodese a vystavit ho v kleci. Přesto se však Rhodes vydal do Kimberley, o kterém se předpokládalo, že bude prvním cílem útoku Búrů. Jel tam s cílem spravovat záležitosti své společnosti *De Beers*. Kimberley bylo obléháno čtyři měsíce, během kterých bylo město intenzivně ostřelováno. Poté, co bylo obléhání zastaveno díky vojenské koloně poslané z Kapska, se Rhodes přesunul do Rhodesie.¹⁷³

Během jedné z návštěv Londýna, se Rhodes setkal s princeznou Kateřinou Radziwillovou. Kateřina Radziwillová byla ruská šlechtična, která si vzala za muže polského prince Viléma Radziwilla. Rhodes se jí zalíbil a ona se o několik let později rozhodla s ním

¹⁶⁸ RHODES, Cecil. *The Last Will and Testament of Cecil John Rhodes*. London: "Review of Reviews" Office, 1902.

¹⁶⁹ BRADBURY, J. E. Youth and World Fellowship: How the Rhodes Scholarships were founded – their practical value as a factor in international understanding. *The Rotarian*. Březen 1939, **34**(3), s. 10-11.

¹⁷⁰ LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, s. 321-327. ISBN 0-586-05898-2.

¹⁷¹ MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, s. 365-377. ISBN 978-0-7432-8618-3.

¹⁷² NUTTING, Anthony. *Scramble for Africa: the great trek to the Boer War*. New York: Dutton, 1971, s. 398-425. ISBN 0525198156.

¹⁷³ ROTBERG, Robert I. *The founder: Cecil Rhodes and the pursuit of power*. New York: Oxford University Press, 1988. s. 584-618. ISBN 03-162-8630-3.

vydat do Afriky. V Kapském městě ho i přes Rhodesovu nevoli velmi často navštěvovala a šířila informace, že se brzy stane jeho manželkou. Princezna vedla poměrně nákladný život, takže jí velmi brzy došly peníze. Rozhodla se je od Rhodese získat vydíráním. K tomu začalo docházet na podzim roku 1900, kdy se Rhodes vrátil do Kapského města. Vydírala ho pomocí dokumentů, které již dříve ukradla z jeho pracovny. O jaké dokumenty přesně šlo, se však nikdy nepodařilo zjistit. Někteří Rhodesovi životopisci se domnívají, že se pravděpodobně jednalo o dokumenty, které měly vazbu na Jamesonův vpád. Rhodes jí ale i přesto odmítl peníze dát a princezna se proto rozhodla, že místo peněz, bude při placení poskytovat zfalšované dopisy, ve kterých se Cecil Rhodes zavazuje její finance zaplatit. K těmto dopisům byl vždy přiložen i Rhodesův zfalšovaný podpis, který princezna obkreslila z pohlednice. Poté, co se to Rhodes dozvěděl, dal princeznu Radziwillovou k soudu.¹⁷⁴ Celá záležitost se nakonec na počátku roku 1902 dostala dokonce až k Nejvyššímu soudu v Kapském městě. Soud uznal dopisy za podvodné, princezna byla formálně obviněna z vydávání padělaných dokumentů a odsouzena ke dvěma letům vězení.¹⁷⁵

V této době už byl Rhodesův zdravotní stav velmi špatný a bylo zřejmé, že nebude žít příliš dlouho. Několik posledních měsíců žil v Anglii, kde bylo příznivější klima pro jeho zdravotní stav, kvůli soudu s princeznou Radziwillovou se však vrátil do Kapska. O výsledku soudního řízení se již nedozvěděl, protože 2 měsíce před soudním líčením, 26. března 1902, ve svých 48 letech zemřel na srdeční selhání. Pohřben byl na hoře v Rhodesii, kterou si jako své pohřebiště vybral po porážce Lobenguly.¹⁷⁶ Cecil Rhodes ale ani ve svých posledních dnech nerelaxoval. Do poslední chvíle se naplno věnoval jak Britské jihoafrické společnosti a pokračující stavbě železnice, tak i zlatému a diamantovému průmyslu.¹⁷⁷

Rhodes zemřel ještě dříve, než skončila anglo-búrská válka. Kromě ní po sobě zanechal podivuhodné schéma stipendií, které bylo navrženo tak, aby sjednotilo anglicky hovořící národy světa prostřednictvím vzdělání, monopol v rámci diamantového průmyslu, solidní pozici v rámci zlatého průmyslu a kolonii, která nesla jeho jméno. Po Rhodesovi ale zůstala také nevraživost mezi bílými obyvateli Kapska, kteří mluvili afrikánsky a anglicky.

¹⁷⁴ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes and the princess*. London: Hamilton, 1969, s. 179-326. ISBN 0241016037.

¹⁷⁵ Princess Radziwill Gets Two Years' Imprisonment: Sentence of Woman Convicted of Forging Cecil Rhodes' Signature. *San Francisco Call*. 1. května 1902, číslo 152, s. 10.

¹⁷⁶ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 265-295. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁷⁷ ROTBERG, Robert I. *The founder: Cecil Rhodes and the pursuit of power*. New York: Oxford University Press, 1988. s. 618-634. ISBN 03-162-8630-3.

Cecil Rhodes na jednu stranu narušil a rozvrátil osud Jižní Afriky, ale také vybudoval ekonomické instituce, podpořil budování dopravy a komunikace, zlepšil zemědělství a vzdělání a věřil, že jeho smyslem je především prosazování pozitivních zájmů moderní Jižní Afriky, další rozšiřování britského impéria vyzdvižením kolonií a bývalých kolonií tím, že pošle ty nejlepší z jejich mladých mužů, aby se společně se učili na nejstarší britské univerzitě.¹⁷⁸

Rhodes se po smrti stal symbolickým reprezentantem imperialismu. Jeho politické imperiální plány se však nevyplnily. Jeho hlavní politický cíl, založení jihoafrické federace (včetně Rhodesie) ovládané Afrikánsko-anglickou aliancí pod britskou vlajkou, se zhroutil vlivem fiaska Jamesonova vpádu. Věrná mu nezůstala ani Rhodesie, která na základě referenda v roce 1923 přešla pod správu Velké Británie a oprostila se tak od Britské jihoafrické společnosti.¹⁷⁹ Nevyplnil se ani jeho sen vybudovat železnici a telegrafní síť z Kapska do Káhiry, protože už nebyla nikdy dostavěna.¹⁸⁰ Nicméně dlouho po jeho smrti existovala v Jižní Africe tradice Rhodese jako hrdiny, který by jistě unifikoval Jižní Afriku, nebýt nešťastného Jamesonova vpádu. Tuto událost mu ale nikdy nezapomněli Afrikánci, protože ji považovali za zradu. Rhodes je jimi dodnes považován za britského šovinistu. V meziválečném období začal Rhodes získávat pozornost v rámci politické pravice především kvůli jeho silné touze po moci. Hlavně fašisté a nacisté v jeho činech spatřovali podobného ducha a byl jim také sympatický Rhodesův postoj k rasám.¹⁸¹

Delšího trvání měly Rhodesovy ekonomické úspěchy. Jeho společnosti *De Beers* a *Consolidated Gold Fields* se staly mezinárodními korporacemi, které se dodnes řadí mezi největší ve své oblasti působení.¹⁸²

Poté, co vešla ve známost Rhodesova závěť, začaly na ni z oxfordské univerzity proudit rozporuplné názory. Do té doby se jednalo o exkluzivní instituci pouze pro britské studenty a příchod zahraničních studentů, kteří pravděpodobně nedosahovali stejné úrovně vzdělání, byl pro mnohé reprezentanty univerzity nepředstavitelný. Zároveň měli mnozí problém s Rhodesovými neakademickými kritérii pro udělení stipendia. Problém byl vyřešen nakonec správci fondu, kteří byli odhodláni uvést Rhodesův program stipendií v chod, a proto se rozhodli, že v případech, kdy to bylo z praktického hlediska nutné, budou zrušena přesná

¹⁷⁸ Tamtéž. s. 655-667.

¹⁷⁹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 227-248. ISBN 00-912-5700-X.

¹⁸⁰ ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 296-299. ISBN 03-930-2575-6.

¹⁸¹ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 227-248. ISBN 00-912-5700-X.

¹⁸² *De Beers Group* [online]. [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: www.debeersgroup.com
Gold Fields [online]. [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: www.goldfields.com

ustanovení a možná i základní cíle Rhodesovi závěti. Na základě toho byl nastaven způsob výběru učenců z každé země. Oxford s tím nakonec souhlasil pod podmínkou, že složí také přijímací zkoušky. Mnoho z těchto učenců poté na Oxfordu dosáhlo výtečných výsledků a stipendium se tak stalo poměrně prestižním. Nikdy však z těchto absolventů nevznikla „tajná společnost“, která by rozšiřovala britský vliv po světě, jak si Rhodes představoval, ani pomocí jeho fondu nebyly vychovány generace oddaných imperialistů. Rhodesův program stipendií se ale i tak stal pravděpodobně jeho nejlepším dílem a netrvalejší památkou.¹⁸³

¹⁸³ FLINT, John E. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. s. 227-248. ISBN 00-912-5700-X.

Závěr

Cecil Rhodes měl kvůli srdeční nemoci relativně krátký život. Stihnul toho ale během něj mnoho a mnohými činy se také významně zapsal do dějin nejen Jižní Afriky. Rhodesovi současníci měli po jeho smrti tendenci o něm publikovat oslavné vzpomínky, nemálo jeho činů je však dnes považováno za velmi kontroverzní, proto je na něj nahlíženo jak v pozitivním, tak i v negativním světle.

Muži pocházejícímu z malého města v Anglii, o kterém ani jeho rodina nepředpokládala, že by mohl dosáhnout úspěchu, se podařilo ovlivnit vývoj v Jižní Africe a získat respekt významných a vlivných osobností. Mnohého dosáhl především díky svým přesvědčovacím schopnostem a houževnatosti. Cecil Rhodes nikdy neskrýval, že toužil po moci, a to proto, aby mohl dosáhnout svých vizí, jakou byl především projekt Kapské město-Káhira a vytvoření jihoafrické federace pod nadvládou bílých. Jistou moc ale také odvozoval od ostatních, především od Rudda, Beita, Rothschilda a dalších. Tito muži přispěli různými myšlenkami a nápady, které se v mnohých případech nedají považovat pouze za asistenci Rhodesovým projektům. Klíčový pro jeho úspěch byl také ovšem nedostatek pocitu studu a viny. Pro své imperiální cíle byl schopen udělat téměř cokoliv. Mimo jiné vydíral ministry a mnoho věcí dosáhl díky manipulaci a polopravdám.

Rhodes přijel do Jižní Afriky krátce poté, co došlo k objevu rozsáhlých nalezišť diamantů. Přestože se pravděpodobně jedná pouze o náhodu, tato skutečnost se stala pro Rhodese velmi zásadní. Díky investicím do diamantového průmyslu získal velmi rychle rozsáhlé finanční prostředky. Poté, co si uvědomil, že peníze jsou moc a může jejich prostřednictvím dosáhnout svých snů a cílů, začal se správě svých důlních pohledávek věnovat intenzivněji. K zisku financí dopomohlo i objevení zlata, Rhodes mu však nikdy nepropadl tolik, jako diamantům. Vrcholem jeho těžařské aktivity byla monopolizace diamantového průmyslu, kterou si zajistil kontrolu 90 % světové produkce diamantů. To už byl ale na cestě k plnění svých imperiálních cílů.

Rhodes v Africe narušil autonomii v tradičním slova smyslu. V mnoha případech anektoval území afrických domorodých kmenů, aniž by jimi byl k boji vyprovokován a britská vláda nad tím zavírala oči. Prvním z území, o jehož zisk se Rhodes zasloužil, bylo Bečuánsko. Hlavním důvodem pro Rhodesův zájem o tuto oblast bylo zajištění „cesty na sever“, o kterou usiloval celou svou politickou kariéru a kterou ohrožovaly nájezdy transvaalských Búrů. Tato

cesta by mu zajistila uskutečnění jednoho z jeho hlavních imperiálních cílů – stavby železnice a telegrafní sítě z Kapského města do Káhiry.

Bezpochyby velkým Rhodesovým úspěchem byl zisk pověření (*Royal Charter*) pro svou společnost, kterým nabyl pravomoci nad rozsáhlým územím na sever od kapské kolonie. Jako ale mnoho dalších jeho úspěchů, i tento byl dosažen pomocí manipulace a polopravdy. Jejím obětí se stal náčelník kmene Ndebele Lobengula, od kterého Rhodesovi společníci podvodně získali koncesi k výsadnímu povolení těžby, která byla použita jako základ pověřené Britské jihoafrické společnosti. Na jejím základě poté bez relevantního důvodu zaútočil na Matabelend obývaný právě kmenem Ndebele a ustanovil nad ním správu společnosti. I toto chování mu ale Britská koruna tolerovala, díky čemuž získával Rhodes čím dál větší sebevědomí.

Přesto, že Rhodes zpočátku nejevil zájem o politiku a politický život v Jižní Africe, tak brzy pochopil, že právě politické působení mu umožní plnění jeho cílů. Do kapského parlamentu byl zvolen v roce 1881. Uvědomoval si, že kromě anglicky mluvící bílé menšiny, má na území Jižní Afriky jistý vliv i holandsky mluvící bílá menšina – Afrikánci. Začal s nimi tedy navazovat úzké vztahy, které byly ale čistě pragmatické. Plánoval, že pomocí nich ustanoví bílou nad vládu nad mnohem větším územím v Africe, než bylo pouze Kapsko. Afričané mu stáli v cestě k imperiálnímu rozvoji a podle něj ztělesňovali pouze anarchistický barbarismus. Nikdy nepochyboval o nadřazenosti bílých a konkrétně anglo-saské rasy. To se odrazilo mimo jiné v jeho legislativním návrhu, který nazval *Bill for Africa*.

Významným milníkem Rhodesova života i dějin Jihoafrické republiky se stal Jamesonův vpád. Ztratil jím jak podporu Afrikánců, tak i dalších bělochů v Jižní Africe a osob z Londýnských kruhů. Jamesonův vpád byl důsledkem přehnaného sebevědomí Rhodese a jeho přítele doktora Jamesona, který byl přímým vykonavatelem této nešťastné události. Tato akce mělo být dalším krokem k sjednocené Jižní Africe, skončila však fiaskem kvůli podcenění mnoha faktorů. Jejím důsledkem byla o několik let později Búrská válka, která se zapsala do dějin jako krutý a nehumánní konflikt.

Jamesonův vpád také znamenal konec Rhodesových imperiálních snů. Přesto, že se mu zázrakem podařilo získat zpět jeho reputaci a opět vstoupil do parlamentu, již nikdy neměl takovou moc, aby mohl pokračovat v prosazování svých cílů. Brzy mu to nedovoloval ani jeho zdravotní stav, který se na přelomu 19. a 20. století rapidně zhoršil.

Po jeho smrti, v roce 1902, za sebou zanechal sérii několika závětí. Nejednalo se však o běžný dokument dědického práva, ale o závěti politické. Vycházely z Rhodesova myšlení o nadřazenosti anglo-saské rasy a z jeho imperiálních cílů. Vykonavatele své vůle v závětech pověřoval k vytvoření „tajné společnosti“, která by šířila zájmy britského impéria, její koloniální smýšlení a vliv. Nejvíce byla tato myšlenka rozvinuta v poslední ze závětí, kterou vydal v roce 1899. V ní ustanovil program stipendií ke studiu na Oxfordu pro mladé lidi z různých zemí britského impéria, kteří však měli být vybíráni podle velmi zvláštních, neakademických kritérií.

K využití tohoto fondu stipendií nakonec a došlo a dodnes stále dochází. Změnily se však podmínky pro jeho získání, proto skrze ně nikdy nedošlo k naplnění Rhodesových imperiálních cílů. Jeho životní sny o „cestě na sever“ a světové nadvládě Britů se tak rozplynuly. Nepodařilo se mu ani vytvořit Jihoafrickou federaci s nadvládou bílých, i když tento cíl byl do jisté míry naplněn vznikem Jihoafrické unie o několik let později.

Seznam použité literatury

Vydané prameny

African Syndicate: What a Syndicate Claims They Have Obtained from Queen Victoria. *Sacramento Daily Union*. 2. listopadu 1889, **62**(63). Dostupné také z: <https://cdnc.ucr.edu/cgi-bin/cdnc?a=d&d=SDU18891102.2.4.1&srpos=1&e=-----188-en--20--1--txt-txIN-Cecil+Rhodes----->.

BRADBURY, J. E. Youth and World Fellowship: How the Rhodes Scholarships were founded – their practical value as a factor in international understanding. *The Rotarian*. Březen 1939, **34**(3), s. 10-11. Dostupné také z:

<https://books.google.cz/books?id=LEYEAAAAMBAJ&lpg=PA3&dq=rotarian%20march%201929&hl=cs&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>

Charter of the British South Africa Company. *The London Gazette*. 20. prosince 1889, č. 26004, s. 7350-7354. Dostupné také z: www.thegazette.co.uk/London/issue/26004/page/7351.

Princess Radziwill Gets Two Years' Imprisonment: Sentence of Woman Convicted of Forging Cecil Rhodes' Signature. *San Francisco Call*. 1. května 1902, číslo 152, s. 10. Dostupné také z: <https://cdnc.ucr.edu/cgi-bin/cdnc?a=d&d=SFC19020501.2.93>.

RHODES, Cecil. *The Last Will and Testament of Cecil John Rhodes*. London: "Review of Reviews" Office, 1902. 198 s.

Odborné monografie

BECK, Roger B. *The history of South Africa*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2000, 248 s. ISBN 978-0-3133-0730-0.

ELDREDGE, Elizabeth A. *Power in colonial Africa: conflict and discourse in Lesotho, 1870-1960*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press, 2007, 288 s. Africa and the diaspora. ISBN 978-0-2992-2370-0.

FLINT, John. *Cecil Rhodes*. London: Hutchinson, 1976. 268 s. ISBN 00-912-5700-X.

FLINT, John. *The Cambridge history of Africa: Volume 5. From c. 1790 to c. 1870*. New York: Cambridge University Press, 1986. 646 s. ISBN 05-212-0981-1.

- GALBRAITH, John. *Crown and charter: the early years of the British South Africa Company*. Berkeley: University of California Press, 1974, 354 s. ISBN 05-200-2693-4.
- LONGFORD, Elizabeth. *Jameson's raid: the prelude to the Boer War*. London: Panther, 1984, 314 s. ISBN 0-586-05898-2.
- MEREDITH, Martin. *Diamonds, gold and war: the making of South Africa*. London: Simon & Schuster, 2007, 570 s. ISBN 978-0-7432-8618-3.
- NUTTING, Anthony. *Scramble for Africa: the great trek to the Boer War*. New York: Dutton, 1971, 454 s. ISBN 0-5251-9815-6.
- OMER-COOPER, J. D. *History of southern Africa*. Reprinted. London: Currey, 1987. 298 s. ISBN 08-525-5010-3.
- RAFTOPOULOS, Brian a Alois MLAMBO. *Becoming Zimbabwe: a history from the pre-colonial period to 2008*. Harare: Weaver Press, 2009, 260 s. ISBN 978-1-7792-2083-7.
- RANGER, Terence O. *Revolt in Southern Rhodesia, 1896-7: a study in African resistance*. London: Heinemann, 1967, 438 s.
- ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes and the princess*. London: Hamilton, 1969, 428 s. ISBN 02-410-1603-7.
- ROBERTS, Brian. *Cecil Rhodes: flawed colossus*. New York: Norton, 1987. s. 1-14. ISBN 03-930-2575-6.
- ROTBURG, Robert I. *The founder: Cecil Rhodes and the pursuit of power*. New York: Oxford University Press, 1988. 856 s. ISBN 03-162-8630-3.
- SAMKANGE, Stanlake. *On trial for my country*. London: Heinemann, 1983, 160 s. ISBN 0-4359-0033-1.;
- SANDERS, Peter. *Moshoeshoe, chief of the Sotho*. London: Heinemann, 1975, 350 s. ISBN 0-4353-2793-3.
- TAMARKIN, Mordechai. *Cecil Rhodes and the Cape Afrikaners: the imperial colossus and the colonial parish pump*. Portland, Or.: Frank Cass, 1996, 339 s. ISBN 0-7146-4627-x.
- THOMAS, Antony. *Rhodes: The Race for Africa*. New York: St. Martin's Press, 1997, 420 s. ISBN 0-312-16982-5.

THOMPSON, Leonard Monteath. *A history of South Africa*. 3rd ed. New Haven, CT: Yale University Press, 2001. 358 s. ISBN 03-000-8776-4.

Odborné studie a články

BLAINEY, G. Lost Causes of the Jameson Raid. *The Economic History Review*. 1965, **18**(2), s. 350-366.

COPE, R. L. Written in Characters of Blood? The Reign of King Cetshwayo Ka Mpande 1872-9. *The Journal of African History*. 1995, **36**(2), s. 247-269.

DACHS, Anthony J. Missionary Imperialism – The Case of Bechuanaland. *The Journal of African History*. 1972, **13**(4), s. 647-658.

GALBRAITH, John. The British South Africa Company and Jameson Raid. *Journal of British Studies*. 1970, **10**(1), s. 145-161.

LYE, William F. The Ndebele Kingdom South of the Limpopo River. *The Journal of African History*. 1969, **10**(1), s. 87-104.

NEWBURY, Colin. Technology, Capital, and Consolidation: The Performance of De Beers Mining Company Limited, 1880-1889. *The Business History Review*. 1987, **61**(1), s. 1-42.

PHIMISTER, I. R. Rhodes, Rhodesia and the Rand. *Journal of Southern African Studies*. 1974, **1**(1), s. 74-90.

SHORE, Miles F. Cecil Rhodes and the Ego Ideal. *The Journal of Interdisciplinary History*. 1979, **10**(2), s. 249-265.

TARASSOFF, Peter. Who's who in mineral names: Cecil John Rhodes (1853-1902). *Rocks and Minerals*. 2002, **77**(1), s. 50-53.

Populární literatura

HULEC, Otakar. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 345 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-247-2.

MAUROIS, André. *Cecil Rhodes*. London: Collins, 1968, Makers of History. 140 s.

Elektronické zdroje

De Beers Group [online]. [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: www.debeersgroup.com

Gold Fields [online]. [cit. 2018-05-19]. Dostupné z: www.goldfields.com

KIMBALL, Alan. 1877: Cecil Rhodes, "Confession of Faith". In: *University of Oregon* [online]. [cit. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://pages.uoregon.edu/kimball/Rhodes-Confession.htm>.

Pondoland. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. [cit. 2018-05-16]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Pondoland>.